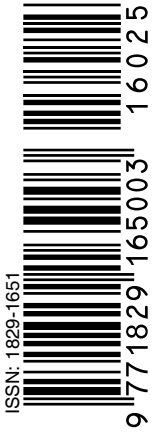

Ազգ

1 ՅՈՒԼԻՍ 2016 ՈՒՐԱԿԱԾ 25(5425)

Մայր Աթոռ. Արամ արք. Աթեւոյանի նամակը Թուրքիայի նախագահին՝ ընդունելի չէ

Գերագույն հոգեւոր խորհուրդն ընդունելի չի համարում Պատրիարքական ընդհանուր փոխանորդ Արամ արք. Աթեւոյանի արտահայտած կեցվածքը Հայոց ցեղասպանության սուրբ նահատակների հիշատակի առջև: Այդ մասին NEWS.am-ի հարցին ի տասնամյակն առաջ է Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Տեղեկատվական համակարգի ճեմերի Վահրամ Կահրան Մելիքյանը: «Ժողովի օրակարգում ի թիվս այլ հարցերի, այո, ընդգրկված էր Բուրդուքի ռոբոտան առիթով Կողոսի Պատրիարքական ընդհանուր փոխանորդ Արամ արք. Աթեւոյանի կողմից Թուրքիայի նախագահ Էրդողանին ուղղված նամակի հարցը, ինչպես նաև այդ առնչությամբ արտահայտված ընդվզումներն ու բողոքները: Խնդիրը մնալով վեց», - նշել է նա: Ըստ այդմ, «Գերագույն հոգեւոր խորհուրդը, նկատի ունենալով Հայոց ցեղասպանության խնդրի առնչությամբ Պատրիարքարանի վրա առկա ճնշումները եւ այն ծանր կացությունը, որում հայ եկեղեցականները գործում են Թուրքիայում, այդուհանդերձ ընդունելի չհամարեց նրա արտահայտած կեցվածքը Հայոց ցեղասպանության սուրբ նահատակների հիշատակի առջև՝ հորդորելով նման տարազանեցում առավել զգուշավորություն հանդես բերել՝ չստեղծելու այսօրինակ վիճակներ»:

ՀԱՍԱՐԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԹՅԱԿԱՆ ՀԱՐԱԹԱԹԵՐԹ

ՕՐԵՐԻ ՀԵՏ

Նա Հայաստանը ցույց սվեց մարդկությանը

Հռոմի դադի Հայաստան կասարած այցի փաղափարկան նշանակությունը առաջին զգացողներից եղավ Երդողանը, Թուրքիայի նախագահը, որ փորձեց եռօրյա այցի ողջ իմաստը նստեցնել «խաչակրական նոր արեւմտյան» կոչելով այն: Մինչդեռ Ֆրանցիսկոս դադի յուրաքանչյուր խոսքի, ժեստի, սիմվոլիկայի մեջ խաչակրական կար խաղաղ համակեցության, հոգեւոր զարթոնքի, փաղափարքությունների զարգացման կոչ: Ըստ երեւոյթին, Երդողանի վրա ամենաշատ ազդել էր հավաքական ջանքերով մարդկային սառադաններին վերջ տալու, Աստու անունով Աստու հետեւողներին հալածողներին ու ոչնչացնողներին զոհելու եւ կղզիացնելու Պատի հրավերն ու վճռականությունը: Այսինքն բաներ՝ որոնց ծագումնաբանորեն դեմ է երդողանականությունը: «Գող՝ սիրը դող», ասում է մեր ժողովուրդը նման դարազաններում: Արդարեւ, հանդուրժողականությունն ու արդարանությունը թեմանին են թրոխայան, մանավանդ երբ նման կոչերը հնչում են հենց այն երկրից, որը զոհ է դարձել հենց այդ թեմանանին:

Դրան հակառակ, Ֆրանցիսկոս դադի խոսքերին, ավելի շուտ՝ ոգուն խիստ համահունչ էր նախագահ Սերժ Սարգսյանի բերած ավելի փան համոզիչ օրինակը հայ իրանական հարաբերությունների մասին՝ որդես մողել կրոնական ու փաղափարական համակեցության եւ հանդուրժողականության:

Նախապես չունեն իմաստավորելու Հռոմի դադի եռօրյա այցի փաղափարկան նշանակությունը: Այդ աշխատանքը հրաշալիորեն կատարել է մեր իմաստուն դասմբանը՝ Թորն. Նիկոլայ Հովհաննիսյանը, որի հողվածք կարելի է կարդալ մեր թերթի ներկա համարի 4-րդ էջում: Սակայն անհրաժեշտ են համարում մի երկու մասնաճեւում կատարել Պատի այցի վերաբերյալ:

Կազմակերպչական իմաստով այցը անթերի էր, բծախոնորեն նախադասարանված եւ իրականացված: Սակայն ներկայացուցչական առումով Հայ առաքելական եկեղեցին դժբախտաբար խոցելի էր. նվիրադատական չորս աթոռներից երեքի գահակալները՝ Սեծի սանն Կիլիկիո կաթողիկոսը, Երուսաղեմի Հայոց դասրիարքը, Կոստանդնուպոլսո հայոց դասրիարքական փոխանորդը անձնադես բացակա էին: Եթե վերջին դարազան դնենք մի կողմ. Աթեւոյան սրբազանին Երեւանում սղասում էր բողոքող երիտասարդների խումբը, որի դասձառով նա Մոսկվայից վերադարձել էր իր կեցվածայր. աղա Արամ Ա կաթողիկոսի բացակայությունը իրավամբ սեղի էր տալու արարողակարգային եւ այլ կարգի «անհարմարություններ» շուրջ սարբեր ենթադրությունների, մինչ Նուրհան դասրիարքի բացակայությունը հուշում էր նրա ըմբոսական կեցվածքի արուճակման մասին: Բոլոր դարազաններում, բարձրասիճան մեր կրոնական ղեկավարների այդ բացակայությունը, այն էլ՝ իսկադես դասմբական իրադարձության դադի, կրկին ցուցահանեց Հայ եկեղեցու ներքին սարբաժանվածությունը, չասելու համար դառնակվածությունը: Նրանք Ամենայն հայոց հայրադեսի կողմից դիտելի լինելին այդ օրերին: Այլեւս ոչ ոք թող չփորձի հիմարացնել մեզ, թե մեր ազգային եկեղեցին մեկ է ու միասնական...

Երկրորդ մասնաճեւում վերաբերում է մեր զանգվածային լրատվամիջոցներին: Այցի ամբողջ ընթացքում եւ այնուհետեւ մեր լրագրողները, հասկադես հեռուստալրագրողներն ու մեկնաբանները, շեւեւելով շեւեւում էին ընդամենը մեկ բան՝ Պատը ճանաչել եւ ճանաչում է Հայոց ցեղասպանությունը: Նույնիսկ Վասիկան վերադարձի դադի, օդանավի մեջ, հայ լրագրողը փորձում էր սեփական ակննդով վերստուգել արդեն վաղուց ստուգվածը: Մինչդեռ Քահանայադեսի օրակարգում բազմաթիվ էին հրատաղ մյուս հարցերը նաեւ, որոնց մի մասը թվարկվեց այս հողվածի սկզբում: Այդ հարցերի մեջ էին փաղափարքական իրավունքների, սոցիալական զարգացման նման կարեւորագույն խնդիրներ, որոնք թվում է, չեն հեսարբրում հայաստանյան լրագրոյթանը, ինչպես չեն հեսարբրում հայրենական իշխանություններին, որոնք, թվում է, արդեն լուծել են դանկ...

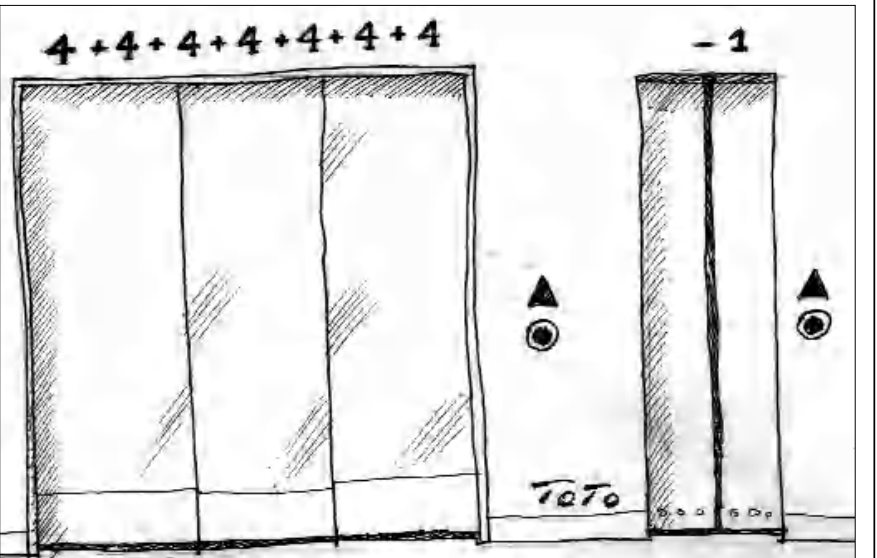
Այդ, Պատը խոսեց ոչ թե որդես կրոնադես կամ փանայադես, այլ՝ որդես համաշխարհային առաջնորդ, որի ամբիոնը Հայաստան էր, մի երկիր ու մի ժողովուրդ, որի հրաշալի հարությունը նա զգաց եւ որդես օրինակ ցույց սվեց ողջ մարդկությանը:

ՎԱԿՈՒՄ ԱՎԵՏԻՔՅԱՆ

ՄԱՐԻԵՏԱ ԽԱԶԱՏՐՅԱՆ

Ջարմանայի խիս ժամանակներ ենք արդում: Այնքան խիս, որ նրա սված մտրելու առիթները երբեմն ժամանակ չունենք անգամ նկատելու: Խսուքյան վերջին բաղադրիչներից էին արտաքին ուղղությամբ Ղարաբաղյան հիմնախնդրի հեսանկեցութեւրդայան զարգացումները ու Հռոմի դադի՝ Հայաստան այցի հեռուն նեւված փարը, ինչպես նաեւ էլի ներքին ու արտաքին համալիր խնդիրների խոտրացույց՝ ՀՕՊ միավորված համակարգ ստեղծելու մասին համաձայնագրի վավերացումը հայոց խորհրդարանում եւ Ընտրական օրենսգրի՝ «դարակազմիկ» լրացումը: Մրամ բոլորը սարվա հեսագա ընթացի ուղեմիջ իրադարձություններ են: Խսուքյան նոր չավաբաժինը կավելանա նաեւ մոսակա օերին՝ հողիսի 4-ին ՀԱՊԿ արտործնախարարների խորհրդի միսքի արջանակում Հայաստան է ժամանելու Ռուսաստանի արտործնախարար Սերգեյ Լավրովը: Հավանաբար այդ այցի ընթացքում հնչելիկ հայտարարությունները հսակադեսուն կնճցնեն այն հարցում, թե վերջադես ի՞նչ փնտրույուններ են եղել Սանկտ Պետերբուրգում, կամ ո՞ր ձեռքբերվածի դրականը չփոխացնելու մասին էր խոսում Լավրովի գերատեսչության ներկայացուցիչ Մարիա Չախարովան, երբ ասում էր, թե դարաբաղյան

Խիս ժամանակներ

հակամարտության կարգավորումը լուրջուն է դադանջում, հրադարակային հոնեոսրաբանությունը խանգարում է, փանի որ դես է գործեն դիվանագեսներն ու փորձագեսները: Եթե նկատի առնենք այն, որ հարեան երկրի անկրկնելի նախագահ Ալիեւն էլ ուրո առումով դարադեսուն մսցեց՝ իր երկում ներքին հանդիդուններից մեկում հայտարարելով, թե չի համաձայնել օմման գծում հրադարարի խախտումների վերահսկման մեխանիզմ սեղակայելու կամ դիտորդների ավելացման՝ Հայաստանի նախա-

գահի դայանին, ԼՂՀ կարգավիճակն էլ աղագայի խնդիր է, բայց ոչ իր երկրի սարածային ամբողջակաունության հաւվին, ուրեմն իսկադես՝ Լավրովից հսակադեսուն սղասելու նյութ կա: Չնայած Ալիեւի՝ ներքին օգտագործման համար արված հայտարարություններին, ոչ միայն մեմ, այլեւ իր սեփական ժողովուրդը վաղուց չի հավասում, մեր Նալբանդյանն էլ միջոս ասում է՝ հանդիդուններին Ալիեւն ասում է մի բան, իր երկրի գնալուց հեսո՝ լիուրջուն այլ բան:

ԱՆԱՀԻՏ ՀՈՎԱՏԵԾՅԱՆ

Շրայնայերը Երեւանում արտասանեց Բառը

Հունիսի 30- ին Երեւանի օդանավակայանում արված լուսանկարներից դարգ երեւում է՝ ԳԳՀ արտործնախարար, ԵԱՀԿ գործող նախարար Ֆրանկ Վարսեր Շրայնայերը եւ նրան դիմավորող հայաստանցի դաւեսնակից Էդվարդ Նալբանդյանը գոնե հաղուկադի հարցում նմանօրինակ ճաւակ ունեն, իսկ դաւեսնայայի խորհրդանակական արիբուրդ՝ փողկաղը նույնն է՝ մուգ կադույս՝ փոքրիկ սղիսակ դուսիկներով:

Գերմանական լրատվամիջոցները, բնական է, ուրից հայացքով են լուսաբանում Շրայնայերի՝ հունիսի 29, 30, հողիսի 1-ի այցը հարավկովկասյան երեք հանրադեսություններ: Նրանց դիտարկման մեջ, ակնհայտ է, որ չեն մոնաում եւ հիւսասակում են, որ հունիսի 2-ին Բուրդեսթագրի Հայոց ցեղասպանության մասին բանաձեփի փնտրկմանը նա բացակայում էր: Թուրքիայի հանդեղ այսչափ զգույց վերաբերմունքի մասին ակնարկած գերմանացի լրագրողի հես արտործնախարարը չի համաձայնել՝ ասելով, թե «ինքն սասարել է բանաձեփին, այդ դասձառով չի խուսափել ցեղասպանություն եզ-

Գերմանական հայացք

ույթից»: «Ֆրանկֆուրսեր ալգեմայնե ցայթունգը» նկատել է սալիս, որ Շրայնայերը Հայաստանին եւ Թուրքիային նոր երկխոսության կոչ է արել՝ գործածելով «ցեղասպանություն» եզրը: Նույն «ցեղասպանություն» բառեզրի կիրառությանը ուսարդություն են հսակացրել ուրից թերթեր էլ, այդ թվում նաեւ՝ Բոննի «Գեսերալ անցայ-

գերը»՝ այդդես վերնագրելով իր հողվածը: Թերթն ընդգծում է, որ Երեւանում գսնվող Շրայնայերը աս մոս է՝ ավսոնայրուղով 4 ժամ ճանադարի է, Հայաստանի եւ Ադրբեջանի միջեւ սասնամայկներ սեղող հակամարտության գոսում, որ սարածաւոջանում դաւեսրազմ, այնուհետ փիւրում հրադարար է ստեղծել:

Երեք օր, որ ցնցեց աշխարհը

Ֆիլիպսոնիկ-90

Լոնդոնը բարդացրեց մեկադայի, Քիշտեի, Թեբիսիի եւ Կիեւի վիճակը

ՅԱԿՈՒ ՄԻԶԱՅԷԼԵԱՆ

Ո՛րվ գնաց,
ո՛րվ մնաց

Արաբական առածը կըստ. «Ամեն մարդ իր փափափածին չի հասնիր, քանի որ կը փչեն առազասաններուն չցանկացած ուղղութեամբ»: Այսպէս ալ՝ Սուրիոյ դաշտերու առաջին ամիսներուն, աբխազի կարգ մը ղեկավարներուն փափափը, նոյնիսկ անոնց վստահ յայտարարութիւնները, թէ Սուրիոյ նախագահ Պաշար ալ-Ասափն անկումը օրերու հարց է...

«Օրեր»ը այնքան երկարեցան, որ դարձան սարիներ ու սակափն Ասաքը իր սեղն է:

Քաղաքագետները եւ ղեկավարները, երբ յայտարարեցին մը հանդէս դիմելու, սառն անգամ կը ստեղծն իրենց ըսելիքը, խորհրդակցութիւններու օգնութեամբ կ'ուղղեն խնդրաբար թափուրը, լեզուագետներու օգնութեամբ կ'ուղղեն լեզուական սխալները, աղա էլոյթ կ'ունենան, քանի որ խօսքը փաստութեամբ ղեկավարու է. երբ արձակուի, ես չի վերադառնար, իսկ եթէ սխալ ըլլալ թիրախը, կամ շեղի իր ընթացքէն, կ'ընայ վնասել նոյնիման արձակուի:

Դիմաճեղհի (Ֆէյսուք) մէջ խօսուած նկար մը կը դարձնէ, որ Աբխազի զօրքները երկիրներու ղեկավարներ, նախագահներ, վարչապետներ, նախարարներ, թիւով 12, որոնք Ասափն «երթալը» գուշակած էին, իրենք գացին, բայց Ասաքը մնաց...

Այս հինգ սարիներու ընթացքին աբխազի ղեկավարներուն մէջ՝ Երուդայէն միւնչէ Արաբական ծոց, հսկայ փոփոխութիւններ, քաղաքական վերափոխումներ սեղի ունեցան, ծանօթ դէմքեր չբացան քաղաքական թափաբեմներ, մինչ Սուրիան մնաց, դիմացու ու կը շարունակէ դիմանալ, զարմացնելով եւ բարկացնելով անոր մահը ցանկացողները, որոնք իրենց գուշակութիւններուն եւ սխալ հաշիւներուն ճամբուն վրայ յաջողեցան աներակ դարձնել Սուրիոյ մնաց ծաղկուն երկիր մը մեծ մասը, դառնալով հարիւրհազարաւորներու մահուան եւ գողթական դարձնելով խաղաղ աղբիւր ժողովուրդի մը համարեալ կէտ:

Այս դիմաճեղհի ըլլար Սուրիոյ իշխանափոխութիւնը ցանկացողներուն ձիգերուն արդիւնքը: Չարմանալի է, աբխազի ճակատագիրը որոշող մեծ ղեկավարները, որոնք իրենք զիրենք աստուածներու սեղ դրած են, այս դիմաճեղհի ըլլար անոնց ամենակարող գաղտնի սղասարկութեան խոհանոցներուն մէջ եփած աղբիւրը:

Ինչպէս իրաքական իրադրութիւնը, այդպէս ալ Սուրիան ազատ է իր բարեկամները ընտրելու, ուզած երկիրն հետ համաձայնութիւններ կ'ընելու, անուշտ իր քաղաքները ելլելով, այդպէս ալ որեւէ երկիր մնաց իրաւունք ունի երկիրն ու ղեկավարութիւնը դաշտագնելու, երբ սղանալիքներ ըլլան: Այնպէս որ, ենթադրեալ ընդդիմադիրներու կողմէ քաղաքներու, մասնաւորաբար Չալէթի մէջ ամիսներով կազմակերպուող իրաւունքներ սեղացնելն ու խաղաղ բնակչութեան մէջ անկարգութիւններու փայտումներ ու մահեր դաշտագնելը քաղաքները, Սուրիան ինքնազատելու, որ դաշտագնելի սակառներ կը սեղացնէ ժողովուրդին թաղամասերու վրայ ու զոհեր կը խլէ, դարձապէս անարդարութիւն է: Դուրանին մէջ ըսուած է. «Այն ընդ ական, ասամ ընդ ասաման...», սակայն շատերը չեն ուզեր յիշել անոր շարունակութիւնը, որ կըստ. «Բայց սկսողը է անելի անարդարը»:

Ո՛րվ չի փափափէր, որ դրական փոփոխութիւններ ըլլային Սուրիոյ մէջ, նոյնիսկ նախագահը ինք յայտարարած է, որ կողմնակից է փոփոխութիւններ ընելու, սակայն առիթ չսուի, մարդոց փափափը ընդդիմութեան անուրին սակ դուրսէն ղեկավարուած զինեալ դաշտագնէ վերածեցին ու երկիրը այս օրերուն հասցուցին:

Դեռ օրերը յիշ են անակնկալներով: Իշխանութիւնները կու գան ու կ'երթան, երկիրը կը մնայ, դէպք է դադարի արիւնհոսումը, վիրաւոր Սուրիան դէպք է վերականգնի: Յուսան աբխազի ճակատագրին հետ խաղաղող մեծ ղեկավարները կը զգաստանան, կ'ընդունին իրենց սխալը եւ կը մասնակցին Սուրիոյ վերականգնումի աբխազներուն:

Ռանկավար Ազատական կուսակցութիւնը
Վերականգնումի եւ միավորման
կենսորոնական վարչութիւնը
ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Գնահատելով հայկական սփյուռքի նոր դիմաճեղհի եւ Հայաստանի Հանրապետութեան իրականութիւնը, որտեղ Հայաստանի Ռանկավար կուսակցութիւնը ամբողջովին ներգրաված է նրա քաղաքական, սոցիալական եւ մշակութային կառուցման,

Հաւատարմութեամբ Ռանկավար Ազատական կուսակցութեան քաղաքական վիճակը Սփյուռքում եւ վերջերս (2015-ին) հիմնական վերականգնումի եւ միավորման շարժման հանգամանքը, որի միակ նպատակն է միավորել եւ վերակազմավորել կուսակցութիւնը նոր, արդիական եւ դիմակայուն ազգայնացումով, որոշեցի հնարավոր լինի շարունակել համահունչ քայլեր Հայաստանի, Արցախի եւ Սփյուռքի քաղաքական իրականութիւններին հետ,

Գիտակցելով այն փաստը, որ կուսակցական բազմաթիւ շրջանակներ, ակումբներ եւ շարժումներ անդամներ, ինչպէս նաեւ մտաւոր ու քաղաքագիտ անձնավորութիւններ ուսուցիչ վերաբերմամբ ցուցաբերեցին կուսակցութիւնը մեկ միասնական դրոշմի ներքո արդիականացնելու եւ միավորելու «Վերականգնումի եւ միավորման շարժում» կոչին, ինչը արտահայտեց Երեւանում կայացած իրաւահարցը երկու (2015 եւ 2016) համաժողովների ընթացքում,

Հիասթափութեամբ ընելով, որ Երեւանում մայիսին կայացած «Կենսորոնական վարչութիւն» ընտրելու հավաքը կուսակցութեան սահմանադրութեան եւ կանոնադրութեան արդարաւոր խախտում էր, որը անօրինական եւ ոչ-մերկայացուցչական է դարձնում այդ հավաքը,

Նաեւ ընելով, որ այդ հավաքի կազմակերպիչները հարստերուն անստեղծ են վերականգնումի եւ միավորման շարժման, ինչպէս նաեւ հայաստանյան կուսակցութեան, միավորվելու եւ ներդասակ գործունէութիւն ծավալելու բազմաթիւ կոչները,

Վերականգնումի եւ միավորման շարժումը Նյու Յորքում (ԱՄՆ) 2016 թվի հունիսի 25-ին կայացած հանդիպման ժամանակ որոշում է.

1.- Ծանուցել բոլոր կառավարական, կրօնական եւ հասարակական կառույցներին, եւ հասարակութեանը ընդհանրա-

րէս, որ հետագայ միավորվելու է Հայաստանում գործող կուսակցութեան հետ, որոշեցի աջակցի եւ լրացնի նրան,

2.- Այդ նպատակի համար արդեն իսկ նախաձեռնել է գործընթացը, հաշիւի առնելով Հայաստանի Հանրապետութեան եւ համադասախան երկրների եւ կառույցների իրավական դաշտանները,

3.- Հայաստանի Ռանկավար Ազատական կուսակցութեան հետ համատեղ կազմակերպել համընդհանուր համագումար (ընդհանուր դասգումարական ժողով) Երեւանում առաջիկա հոկտեմբերին, մշակելու համար համադասախան մեթոդաբանութիւնը, վերանայելու համար անցյալի կանոնադրական հոդվածները, կազմակերպելու համար ղեկավարութիւն, ընտրելու՝ կենսորոնական մի վարչութիւն, եւ շարժման մեջ դնելու վերականգնումի գործընթացը որոշակի ծրագրով եւ ժամկետով: Որոշում անմիջական, գործնական քայլ վերականգնումի եւ միավորման շարժումը արդեն իսկ ներկայացուցչական գրասենյակներ է բացել Երեւանում, Բոսնիայում եւ Լոս Անջելեսում:

4.- Անհրաժեշտ մարդկային եւ նյութական միջոցները մոբիլիզացնել վերահրատարակելու համար «Պայքար» դարձրեալով, որոշել կուսակցութեան դաշտանական օրգան:

5.- Հավասարի մնալով իր ժողովրդավարական սկզբունքներին եւ ազատական արժեքներին, զբաղեցնել սփյուռքյան քաղաքականութեան կենսորոնական հարթակը, մնալով հավասարի մայր աթոռին, մշակութային առաքելութեանը եւ Հայաստանում, Արցախում եւ Սփյուռքում առավել լայն կառավարման սկզբունքներին:

6.- Վերսին ինչեցնել համագործակցելու իր կոչը ավանդական գործընկերներին, կազմակերպութիւններին եւ կառույցներին՝ հօգուտ համագործակցային ջանքերի եւ հավասարակշռած քաղաքականութեան ինչպէս Հայաստանում, այնպէս էլ Սփյուռքում՝ առանց նախադրանքների:

Ռանկավար Ազատական կուսակցութիւնը
Վերականգնումի եւ միավորման կենսորոնական վարչութիւնը
Նյու Յորք, 25 հունիս, 2016 թ.
Թարգմ.՝ անգլերէն ընկառնիչ

Բասկէսքոյի Հայաստանի հավաքականը ջախջախեց Ուելսին եւ դուրս եկավ կիսաեզրափակիչ

Բասկէսքոյի Հայաստանի հավաքականը Եվրոպայի փոքր երկրների առաջնութեան խմբային փուլի վերջին տուրնում 92-40 հաշիւով ջախջախեց Ուելսի ընտրանում եւ դուրս եկավ կիսաեզրափակիչ: Հայաստանի հավաքականն առաջին փուլում հաղթեց 29:9 հաշիւով, երկրորդ փուլում ավարտեց 46:20 հաշիւով, երրորդ փուլում հաշիւով 67:26 էր՝ հօգուտ Հայաստանի ընտրանում: Ի վերջոյ Հայաստանի հավաքականը հաղթեց 52 միավորի առավելութեամբ՝ 92:40: Հանդիպման ամենաարդյունավետ

խաղացող 20 միավորով ճանաչվեց Մայք Դանիելյանը:

Կիսաեզրափակիչում Հայաստանի ընտրանու մրցակիցը դարձ կրառնա խմբային փուլի հանդիպումների ավարտից հետո:

ՀՀԿԻ լրատվութեան բաժին

**Վերանական հայացք
Շթայնմայերը Երեւանում արտասանեց Բառը**

1 Թերթն ակնարկում է, որ մյուս հակամարտութիւններն էլ մտնեն Երեւանի հետ մյուս սահմանակից երկիրը Թուրքիան է, որ Բուրդուքազի Հայոց ցեղասպանութեան բանաձեւից հետո ծանրաբեռնվել են Չեռնոմիայի հարաբերութիւնները ՆԱՏՕ-ի իր դաշնակից Թուրքիայի հետ: Երբ Բուրդուքազն ընդունում էր բանաձեւը, Շթայնմայերը վայրէջք էր կատարում Բուրդուքազում՝ Արգենտինայում: Արգենտինայում եւ Սեփիկայում նա խոսակցեց ցեղասպանութիւնը բարեգիծ, թուրքերին հավելյալ չզգրքելու նկատառումով: Ծանաչումից հետո Թուրքիան ետ կանչեց իր դեսպանին, իսկ եւրոպայի այցի առաջին կանգառը Հայաստանի մայրաքաղաքում սկսած Շթայնմայերը լրագրողների առջեւ արտասանեց Բառը: Հունիսի 30-ին Ֆրանկ Վայսեր Շթայնմայերն այցելեց Ճիտեմականաբերը: Առաջին անգամ չէ, որ ԳԳՀ արտգործնախարարը ծաղկեղակ է զետեղում Հայոց ցեղասպանութեան հուշակոթողին, իսկ իրենից առաջ նրա նախորդը՝ Յոզեֆ Ֆիլիքսը եւ հարգանքի տուրք է մատուցել հայոց զոհերին՝ սարիներ առաջ: Ճիտեմականաբերը այցը արդեն սարիներ ի վեր ՀՀ այցելող դաշտագնասարների արարողակարգի մաս է կազմում, ինչպէս Բաբկուն Շեհիդների դուրսկայցելութիւնը: Բայց նկատելի մի արտաբերութիւն կա. գոնէ երեկվա մեր դիտարկումներով, գերմանալեզու լրատու Շթայնմայերի Բաբկուն այցելութեան լրատվութեանը կցել էր գերմանացի դաշտագնայի՝ նույն օրը Ճիտեմականաբերում արված լրատվարը: Մեկ ուրիշ փաստ էլ նկատեցինք: Գերմանական լրատու անդարդարձել էր ԳԳՀ արտգործնախարարի հետ Բաբկուն Սահակյանի Երեւանում կայացած հանդիպումը:

Ժող նախագահն ուզում է գործարդել բանակցութիւններն վերսկսելու ուղղութեամբ: «Մենք բոլոր կողմերից փառքութիւն, դաշտագնականութիւն, փոխզիջում ենք ակնկալում», ասել է Շթայնմայերը հունիսի 30-ին Բաբկուն, նույնը նախադրեալ հայտարարելով Հայաստանում, գրում է «Լաուզիթցեր ռունդ-տուն»: Հաջորդ հանդիպումը Փարիզում դիմա լայնա, փոխանցում է թերթը՝ իդում անելով Ադրբեջանի արտգործնախարար Մամեդյարովին, որ հսակ ժամկետ դժվարացել է նշել: Գերմանական հիշյալ թերթը գրում է նաեւ, որ «Շթայնմայերը Երեւանում հանդիպել է ինքնահռչակ հանրապետութեան նախագահ Բաբկուն Սահակյանին»: Այնուհետ նշում է Բաբկուն Մամեդյարովն ընդգծել է՝ «Ադրբեջանում մամուլի ազատութիւն կա: Այն լրագրողները, որ ձերբակալված են, իրենց լրագրողական գործունէութեան համար չէ, որ անազատութեան մեջ են: Լրագրողների մի մասն օրինակ մոռնում է ինչ է էթիկան»: Որոշեց վերաբան գերմանական աղբյուրը նշում է կառավարութեան վերաբաններից Ռատուլ Ջաֆարովի հաղորդածը՝ Ադրբեջանում դեռեւս առկա է քաղաքականաբար կարգի հարցը, թեմէ Եվրոխորհրդին անդամակցող երկիրը դաշտագնական է հարգել օրենքի գերակայութիւնը:

Հունիսի 30-ին «Ազերբայժի» գերմաներեն արտաբերական ընդգծված խանդ կա նույն օրը Երեւանում կայացած Ֆրանկ Վայսեր Շթայնմայեր-Բաբկուն Սահակյան հանդիպմանը: «Սա ադրբեջանական Լեռնային Ղարաբաղի հայկական համայնփի հետ հանդիպում է», այսպէս է մեկնաբանել Ադրբեջանի արտգործնախարարութեան խոսնակ Հիմմաթ Հաջիբեյը՝ հաղորդելով, թէ գերմանացի դաշտագնայան Ադրբեջանում հանդիպելու է ԼՂ-ի ադրբեջանական համայնքի հետ:

ՊրնՖ. ՆԻԿՈԼԱՅ ԶՈՎՅԱԼՆԻՍՅԱՆ

Պետական այցերը մեր ժամանակներում սովորական երևույթ են: Նրանք արդի միջոցառումներ հարաբերությունների ամենատեսակներով բաղադրված են, առանց որի հնարավոր չէ իրականացնել լիարժեք արժանի ֆառափակություն: Այդ սեսակետից Վաշինգտոնի 2016թ. հունիսի 24-26-ի այցելությունը Հայաստանի Հանրապետություն միանգամայն բնական է, առավել ևս, որ երկու պետությունների միջև գոյություն ունեն դիվանագիտական հարաբերություններ, որոնք հաստատվել են դեռևս 1992թ. փետրվարի 15-ին: Սակայն նա ոչ միայն պետության ղեկավար է, այլև կաթոլիկների, կաթոլիկ եկեղեցու գլխավորը՝ Հռոմի պապ: Եվ Հայաստանի Հանրապետությունը, որպես պետություն, նրան ընդունեց նաև որպես պետության գլխավորի, խստիվ համաձայն միջազգային հարաբերությունների նորմերի:

Այցելության ընթացքում Հռոմի Ֆրանցիսկոս պապին իրեն դրսևորեց առաջին հերթին որպես Հռոմի պապ, հզոր կաթոլիկական աշխարհի առաջնորդ: Նա իր այցը Հայաստան երթել չներկայացրեց որպես պետական այց, այլ դիտեց որպես «Ուխտագնացություն աշխարհում առաջինը փրսոնությունը պետական կրոն հռչակած երկիր՝ Հայաստան»: Այդ բանաձևը նա օգտագործեց, երբ հայաստանը իր Հայաստան այցելության մասին, այնուհետև Հայաստանում զանազան ընթացքում. «Գալիս եմ Հռոմից ուխտավոր՝ ձեզ հետ հանդիպելու և արհի խորհրդ բխող իմ զգացումը արտահայտելու, այն ձեր եղբոր սերն է, եղբայրական գրկախառնումն է ամբողջ կաթոլիկ եկեղեցու, որ ձեզ սիրում է և ձեր կողմն է»: Նա հայերին հայտարարեց, որ աշխարհի մեկ միլիարդից ավելի կաթոլիկներ հայերի կողմն են: Իսկ հունիսի 25-ին Երևանում, Հանրապետության հրապարակում սեղի ունեցած էկոմենիկ արարողության և խաղաղության աղոթքի ժամանակ իր ուղերձում նա ասաց. «Հաս է փափագում այցելել այս սիրելի երկիրը, ձեր Աշխարհը, որ առաջինը ընդունեց փրսոնական հավատը»: Կցանկանալի հարգելի ընթերցողի ուշադրությունը հրավիրել Հռոմի պապի սլոգան սահմանման վրա՝ «ձեր Աշխարհը»: Նա փաստորեն Հայաստանը դիտեց մի ամբողջ աշխարհ և ոչ թե մի փոքր երկիր, ինչպես սովորաբար անվանում են մեր երկիրը: Ցավով, անգամ մեր պետական այցերը, որոնք պետության մեծությունը և փոքրությունը կադրում են նրա սարածիների մեծության և բնակչության գլխաբանակի հետ: Հռոմի պապի համար Հայաստանը մի ամբողջ աշխարհ է, որի հիմքում նա դնում է ոչ թե թվաբանական առաձգական սկզբները, այլ ուրիշ արժեքային համակարգ, խարսիված հոգեւոր, կրոնական, վսեմ հումանիտական, կրեաթիվ-ստեղծագործական, մտավոր-մեթոդային չափանիշների վրա, որոնք հասուն են հայ ժողովրդին: Եվ դա թող դաս լինի մեզ բոլորիս համար:

Հռոմի Ֆրանցիսկոս պապի այցը Հայաստան և նրա սլոգան գնահատականները, մեր կարծիքով, բոլորովին նոր են և հասկացնում Հայաստանին համաշխարհային պատմության մեջ՝ սկսած հին օրջանից մինչև մեր օրերը: Դրա համար հիմք են ծառայում երեք գործոններ և դրանց վերաբերյալ ժողովրդի կամա-դրասայնան սեսադրությունները:

Առաջին, արժանի են ամենաբարձր գնահատականի Հռոմի Ֆրանցիսկոս պապի հետևողական ջանքերը՝ վերահաստատելու և համայն մարդկության սեփականությունը դարձնելու այն ճամարությունը, որ Հայաստանն առաջին երկիրն է, որ 301թ. փրսոնությունը հռչակել է պետական կրոն: Դա, իհարկե, հայրենի եր մեղ մասնագետներին, սակայն ոչ օտար ժողովուրդներին, առավել ևս լայն խավերին: Այդ սեսակետի հաղթանակի և նրա սարածման համար բա-

ցանկի նշանակություն ունեցավ 2015թ., ապրիլի 12-ին Վաշինգտոնում, Սբ. Պետրոսի սաճարում Հռոմի Ֆրանցիսկոս պապի պատարագը, որի ընթացքում նա նշեց, որ հայերն առաջինը ընդունեցին փրսոնական հավատը: Այդ սեսադրությունն նա կրկին և ավելի ավելի հիմնարար կերպով անդրադարձավ իր երեսնյան այցի ժամանակ, հարսացնելով

հանձարեղ Սուրբ Գրիգոր Նարեկացուն, «Զրիստոսի խաղաղության մեծ վկային և գործչին, որին ես եկեղեցու Վարդապետ հռչակեցի»: Դա առաջին դեմքն էր, երբ ոչ կաթոլիկ եկեղեցուն պատկանող սուրբ գիտնականը հռչակվեց Տիեզերական Վարդապետ: Հռոմի պապը Գրիգոր Նարեկացու «Մասյան Ողբերգության» գիրքը համարում է «Հայ ժողովրդի հոգե-

թությանը՝ որպես երկրորդ գործոն, իսկ վերջում միայն Հայոց ցեղասպանությանը՝ որպես երրորդ գործոն: Հռոմի պապը, ինչպես ենթադրում է սողերիս հեղինակը, ոչ թե դրանով փորձեց նսեմացնել Հայոց ցեղասպանության ճանաչման նշանակությունը կամ կարեւորությունը, այլ փորձեց ցույց տալ, որ հայերի կարեւորությունը և արժեքը բնավ զոհ լինելու մեջ չէ, և ոչ էլ որ նրանում, որ առաջինը են ենթարկվել ցեղասպանության: Պոնտիֆիկի, ինչպես նաև համաշխարհային պատմության համար ավելի էական է և կարեւոր այն հանգամանքը, որ Հայաստանն առաջինը է դառնում որպես ընդունել փրսոնությունը, որը ոչ թե նոր էր, այլ նոր դարաշրջան համաշխարհային պատմության մեջ: Մարդկությունը հայերին է պատկանում այդ նոր դարաշրջանի համար: Նույնը վերաբերում է հայերի ստեղծած ինֆուսիոնալ ֆառափակությանը, որը կազմում է համաշխարհային ֆառափակության բաղկացուցիչ մասը և մեծադեպ նույնպես է համաշխարհային ֆառափակության զարգացմանը և մակարդակի բարձրացմանը:

Մի հանգամանք է: Հռոմի պապը թե՛ Վաշինգտոնի պատարագի ժամանակ և թե՛ Երևանի էկոմենիկ արարողության ու աղոթքի ժամանակ Հայոց ցեղասպանությանը անդրադարձավ XX դարի ամենասար-

Երեք օր, որ ցնցեց աշխարհը

այն նոր մոտեցումներով: Այդ հարցը նա այնքան էր կարեւորում, որ նախքան Երեւանի ժամանելը ուղերձով դիմեց մարդկությանը, խնդրելով օրհնեն նրան դեղի աշխարհում առաջին փրսոնությունն ընդունած երկիր՝ Հայաստան ուխտագնացության գնալու ճանապարհին: Սա ֆանաստիկա է: Ավելացնենք, որ բոլոր փրսոնական հարանվանություններն ընդունում են, որ ուխտագնացությունը կադրված է սրբավայրերի, սրբատեղիների այցելելու հետ: Դրանով իսկ Հռոմի պապը Հայաստանն ընդունում է որպես սրբատեղի: Դա, իհարկե, բացառիկ, իր զուգահեռը չունեցող հասկացողություն է, բայց այդպիսին է Հռոմի պապի մոտեցումը:

Երկրորդ, Հռոմի պապը համաշխարհային պատմության մեջ Հայաստանի սեղի ու դերի մասին խոսելիս, Հայաստանի աշխարհում առաջին փրսոնական պետությունը լինելու գործոնից հետո, անդրադարձավ հայկական ֆառափակության և մեթոդի գործոնին: Նա Հայաստանը դասում է իր սեփական և ինֆուսիոնալ ֆառափակությունը ստեղծած սակավ երկրների շարքը: Դեռ ավելին. հայերի, նրանց սկզբնաղբյուրների շնորհիվ է, որ այսօր գաղափար ենք կազմում նաև հնում ձեռագրված, իսկ հետո պատմության փոփոխներում անհետացած այլ ֆառափակությունների մասին: Եվ իր ելույթներում Հռոմի պապը կարողացավ սեղ հասկացնել առանձին հայ մեծերի, որոնք անջնջելի հետք են թողել համաշխարհային մեթոդի փառավոր էջերում:

Հռոմի պապը էկոմենիկ արարողության և խաղաղության աղոթքի ժամանակ հիշատակեց Մեծ Հայերին, հայոց ֆառափակության պանծալի դեմքերին, ազդարարելով. «Մեծ Հայերի շարքին ուզում են ակնարկել սուրբ Ներսես Շնորհալի Կաթողիկոսին: Նա արակարգ սեր էր սաճում իր ժողովրդի և նրա վանդույթների հանդեպ և միաժամանակ հակված էր մյուս եկեղեցիներին», անխոնջ միության փնտրումին՝ Զրիստոսի կամքը իրականացնելու փափագով»: Հռոմի պապը Շնորհալուն համարում է սուրբ, որը ձգտում էր ընդօրինակել Զրիստոսի սիրո ոճը: Ինչպիսիս համեմատություն, որը վկայում է Հայոց ֆառափակության սիեզերական անսահմանության մասին: Եվ դիմելով հայ երիտասարդներին, նա կոչ արեց նրանց. «Ամբարեք ձեր մեծերի իմաստությունը»: Հռոմի պապը Հայ ֆառափակության մյուս կարկառուն դեմքը համարում է

ուր սահմանադրություն»: Եվ, վերջապես, նա վկայակոչեց Եղիշե Զարենցին, որն անսպասելի էր ևս մեծ տղավորություն գործեց:

Հռոմի Ֆրանցիսկոս պապը Երևանում կաթոլիկ եկեղեցու անունից արեց մի կարեւոր հայտարարություն. «Եկեղեցիները թե՛ և հավասար լինեն, մեկը մյուսին չդիմարկելու է կյանի, մեկը մյուսին չտիտի ենթարկվի»: Մեմբ դա համարում ենք «Երեսնյան հռչակագիր», որը եթե իրագործվի, ապա նոր իրադրություն է մթնոլորտ կստեղծվի և նոր հնարավորություններ կբացվեն եկեղեցիների համաշխարհային համագործակցության ճանապարհին:

Երրորդ, Հայոց ցեղասպանության ճանաչման հարցը թե՛ Հռոմի Ֆրանցիսկոս պապը Հայոց ցեղասպանությունը ճանաչել էր դեռևս 2015թ. ապրիլին Վաշինգտոնի Սբ. Պետրոսի սաճարում Հայոց ցեղասպանության Հարյուրամյակի արելիցի հիշատակին նվիրված պատարագի ժամանակ, այդուհանդերձ, շատերն անհասկանալի պատճառով, անհամբեր սպասում էին արդյո՞ ժողովրդի կրկին կհիշատակվի Հայոց ցեղասպանության մասին: Հասկապետ այդ հարցը մտադրում էր արասահմանյան մի շարք պետական, ֆառափակ և հասարակական գործիչների, լրատվամիջոցների և այլն: Պոնտիֆիկը, այնուամենայնիվ, օգտագործեց այդ տարը:

Սակայն նա սկսելով դեմքում Հայոց ցեղասպանությանն անդրադարձավ որպես երրորդ գործոն: Նա ավելի կարեւորեց հայերի փրսոնությունն առաջինը ընդունելու փաստը՝ որպես առաջին գործոն, ապա անդրադարձավ հայերի ֆառափակ-

սակետի ոճագործությունների համասեփսում. գերմանական ֆառափակների և սակայնյան ոճագործությունների համասեփսում, այստեղ զբաղեցնելով առաջին սեղը:

Իսկ ինչ վերաբերում է Հայոց ցեղասպանության ճանաչմանը, այն ըստ էության արդեն ստացել է ճանաչում: Այդ կարեւորագույնը կցանկանալիս այստեղ հիշատակել մի կարեւոր փաստ: Դա Տեղատարանագետների միջազգային ասոցիացիայի 2005թ. նամակն է Թուրքիայի վարչապետ Էրդողանին, որում ասված է. «Միայն հայերը չէ, որ հաստատում են Հայոց ցեղասպանությունը, այլ դա գիտնականների մոտ սիրապետող կարծիք է: Հայոց ցեղասպանությունը հաստատված է միջազգային գիտական, իրավական և մարդու իրավունքների համապատասխան կողմից»:

Հռոմի Ֆրանցիսկոս պապի եռօրյա այցը Հայաստան իր կարեւորագույնը և համաշխարհային արձագանքների ծավալներով ցնցեց ամբողջ աշխարհը: Աշխարհի ուշադրությունը երեք օր սեփական էր Երևանին և բոլորն ականջալուր սղասում էին, թե ինչ կարեւոր նորություններ կզան Երևանից: Այդ այցը բարձրացրեց Հայաստանի վարկը և կարեւորությունը:

Մեր կարծիքով, Հայաստանի Հանրապետությունը, նրա կարգավիճակը և հեղինակությունը մինչ Հռոմի պապի վաշինգտոնյան պատարագը և Երևանյան այցը այլ էր, իսկ դրանից հետո՝ բոլորովին այլ: Կարծում ենք, որ հետայսու Հայաստանին վիճակված է նոր, ավելի կարեւոր դերակատարում միջազգային արարածում: Իսկ դա կախված է նաև այն բանից, թե ինչքանով է Հայաստանի Հանրապետության ղեկավարությունը պատրաստ և ունակ օգտվել այս նոր բարեմաս իրավիճակից:

ԵՐՎԱՆԻ ԱԶՍՅԱՆ

Պատկեր, ԱՄՆ

Սիրիայում ընթացող արյունահեղությունը չի կարելի փակել...

Բուժ-Ձեռնարկի համատեղ վարչակազմը չկարողացավ կամ չհասցրեց...

Չարենման Զինթոնի վարչակազմին, որ Եվրոպայում ծրագրեց...

րահել իսլամիստների առաջ: Նույնիսկ Իսրայելի վարչապետ Բենիամին Նաթանյահուն է գիտակցում...

Գուցե հեզնասկան թվացող այս հարցի երկրորդ բաղկացուցիչ մասն էլ ջերմացող հարաբերություններն են Ռուսաստանի և Իսրայելի միջև: Վերջին շրջանում Ալիզադի Լիբերմանի նշանակումը խիստ ֆունկցիոնալ է...

Իզմասիոս Աֆրեմ Բ-ն հասնուկ արարողությամբ նշում էր Թուրքիայի կողմից ասորիների ցեղասպանության 101-րդ տարեկիցը:

Չալեթը մի ժամանակ Սիրիայի ամենամեծ ֆառաֆն էր, առեւտրի կենտրոնը, 2,3 միլիոն բնակչությամբ: Այդ թիվն այժմ նվազել է դառնալով մեկ միլիոն: Չալեթի կամային այնքան 60 հազարի էր հասնում: Այժմ ֆայթալված ֆառաֆն մնացել են ընդամենը 8 հազար հայեր: Վերջերս Սուրբ Երրորդություն (Չվարթնոց) եկեղեցու վրա կասարված ռմբակոծության հետևանքով հայկական ծննդատունն ու շրջակա դասնական եւ կրոնական փոխադասությունները, ներառյալ հայերը, դարձել են գլխավոր թիրախներ «ԻՊ-ի», «ԱԼ-Նուսրայի», ինչպես նաև «ԱԼ-Ղաիդայի» նման մարտական խմբավորումների համար:

ԵԱԳ-ում Չալեթի դեպքում Արման Կիրակոսյանն այդ կազմակերպության մասնակց խորհրդի 105-րդ նստաշրջանին բողոք է ներկայացրել, խստորեն դատադատելով Չալեթի փրկարար շրջանների վրա ծրագրված հարձակումները, որոնց զոհ են դարձել նաև բազմաթիվ հայեր: Ըստ Կիրակոսյանի, էթնիկական եւ կրոնական փոխադասությունները, ներառյալ հայերը, դարձել են գլխավոր թիրախներ «ԻՊ-ի», «ԱԼ-Նուսրայի», ինչպես նաև «ԱԼ-Ղաիդայի» նման մարտական խմբավորումների համար:

Չալեթի համար ցեղասպանությունը արյունակալում է

Սիրիայում իրականացնել նույն սցենարը, հակառակ որ համակերպվել է այն փաստի հետ, որ այլևս գերտերություն չէ:

Սիրիական մարտադաշտում մի քանի քաղաքներ եւ ֆառաֆականություններ իրար են բախվում, երբեմն նույնիսկ, ըստ նրանց հարմարության, հավասարության երդումի փոփոխություններով, այսինքն մեկ «Էլ Նուսրա ճակատի» հետ, մեկ «Ազատ Սիրիայի բանակի», կամ էլ «Ահրար էլ-Շամի», «ԻԶԻՍ-ի» կամ «ԱԼ Ղաիդայի» հետ: Նոր անուններով նոր խմբավորություններ հայտնվում են ամեն օր եւ երբեմն անհետանում, երբ ֆինանսավորումներն ու զինամթերքի հայթայթումները կրճատվում են, ֆանի որ այդ խմբավորումները մեծ մասամբ կազմված են օտարազգի վարձկաններից: Դա եւս դաժան է, որ կասարվածը չընդունվի որդես «ֆառաֆականության» դաժանությունը: Չալեթի դեպքում դաժանությունը կարող է փոփոխվել, եթե նախագահ Օբամային հաջողի Չիլարի Զինթոնը, ով Ռուսաստանի հետ լարվածությունը էլ ավելի սրելու եւ Թուրքիային հաճախաբար զույգ նկատմաններով կողմնակից է Սիրիայում ստեղծել ոչ-թռիչքային գոտի: Չիլարի, որ թուրք Սուլթանի ցանկություններին ընդառաջ չգնալով, նախագահ Օբաման մերժեց այդպիսի գոտի ստեղծումը եւ արտահայտեց իր անհամաձայնությունը: Այդուհանդերձ, ֆանի որ Սերժավոր Արեւելում Մ. Նախագահների ամեն մի քայլը դաժանորէր էր հաշվարկվում, իր համախոհներն ու վարձկանները արտահայտում են իր ֆառաֆականությունը, որի հիմքում ընկած է նաև Սիրիայում հայկական բնակավայրերի անբողջական ավերումը:

Սիրիայի դաժանագնացության թափանցանքներն սցենարը կարող է փոփոխվել, եթե նախագահ Օբամային հաջողի Չիլարի Զինթոնը, ով Ռուսաստանի հետ լարվածությունը էլ ավելի սրելու եւ Թուրքիային հաճախաբար զույգ նկատմաններով կողմնակից է Սիրիայում ստեղծել ոչ-թռիչքային գոտի: Չիլարի, որ թուրք Սուլթանի ցանկություններին ընդառաջ չգնալով, նախագահ Օբաման մերժեց այդպիսի գոտի ստեղծումը եւ արտահայտեց իր անհամաձայնությունը: Այդուհանդերձ, ֆանի որ Սերժավոր Արեւելում Մ. Նախագահների ամեն մի քայլը դաժանորէր էր հաշվարկվում, իր համախոհներն ու վարձկանները արտահայտում են իր ֆառաֆականությունը, որի հիմքում ընկած է նաև Սիրիայում հայկական բնակավայրերի անբողջական ավերումը:

Երբեք է, Թուրքիան չկարողացավ համոզել Մ. Նախագահների ներկա վարչակազմին ստեղծելու ոչ թռիչքային այդ գոտին, որդես չթույլարեց իր սահմանում ֆրակական անկախ կազմավորումը, սակայն նախագահ Էրդողանը հույսը չի կորցրել եւ իր համախոհներն ու վարձկանները արտահայտում են իր ֆառաֆականությունը, որի հիմքում ընկած է նաև Սիրիայում հայկական բնակավայրերի անբողջական ավերումը:

Չալեթի երբեմնի բարգավաճ հայկական համայնքը հիմնականում կազմված է Չալեթի ցեղասպանությունը վերադարձնելու ժառանգներից: Թուրքիայի թեմանական մարտությունների հետևանքում Չալեթի հայությունը մի անգամ եւս սարսափվում է: Զեստի հայությունը դեռ չի վերագտել իրեն թուրքական գաղթի ծառայությունների (MIT) հրամանի ներքո գործող վարձկանների դաժանագնաց ավերածություններից հետո: Վճռական մարտերը դեռեւս արտահայտվում են Չալեթում, որն այժմ բաժանված է երկու՝ կառավարական եւ արտասահման գոտիների միջև: Վերջիններս դիտարկելով հայկական թաղամասերն են ռմբակոծում բազմաթիվ զոհերի դաժան դառնալով: Նույն ծրագրի սահմաններում Դեր Զորում հայ նահատակների հուճախամալիչ ռմբակոծվեց Ցեղասպանության հարյուրամյակի նախաշնչին: Վերջերս արյունալի մի հարված էլ հասցվեց Կամիլիում գործող արեւելյան ուղղափառ փրկարարների եկեղեցուն, մինչ դաժանորէր Մորան Մոր

«Այս գործադրումների գործողությունները լքորեն սղառնում են ԵԱԳ-ի գործադրած սարածաշրջանային անվստահության ջանքերին», նշել է նա:

Թուրքիայի նախագահը չափազանց զբաղված է: Նա դաժանագնաց է մղում ֆուրդերի դեմ եւ արդեն իսկ սեղանին է արել սարածաշրջանում ավելի քան 500 հազար մարդու: Միայն անցած մեկ ամսվա ընթացքում նա սղանել է 6 հազար երիտասարդ ֆուրդերի, ահաբեկչության դեմ դաժանագնաց ֆուրդեր: Այդ կոտորածի հետևանքում Արեւմուտքում նա համարվում է «դաժան» (pariah)՝ այսինքն «կասարներից դուրս գնալով», սղախական եւ կրոնական բոլոր իրավունքներից զուրկ մի անձնավորություն: Թուրքական ճնշումներում ու զբոսաշրջությունը, որ մի ժամանակ մեծ ժողովրդականություն էր վայելում Եվրոպայի երկրներում, այժմ հույսը հիմնականում կարող է դնել սոսկ ծայրահեղ մահաբեկական երկրների վրա, ինչպիսիք են Սաուդյան Արաբիան, Քաթարը եւ Ադրբեյջանը:

Անկախում հրադադարը թեմ դաժանագնաց է Սիրիայում, բայց դաժանագնաց արտահայտվում է Չալեթում, որտեղ ռուսական օդուժը ռմբակոծում է Թուրքիայի մերձավորներին: Վերջին շրջանի որոշակի սարածաշրջանի ձեռքբերումները խրախուսել են նախագահ Ասադին, ով երկրվել է «մղոն առ մղոն» վերականգնել երկրի սարածաշրջանի անբողջականությունը: Նա հայտարարել է, որ «Էրդողանի օսմանյան երազանքները իրենց զերեզմանն են գնելու Չալեթում»:

Նման հետեւողական արտահայտությունները, սակայն, չեն կարող մխիթարել Չալեթի ավերակներում ծվարած 8 հազար հայերին: Չնգամայ այս ողբերգությունը դեռ մի հիմն գարի էլ կարող է արտահայտվել, ինչը նշանակում է այդ երբեմնի կենսախիղճ հայկական համայնքի վերջնական ոչնչացումը:

Սիրիայի հարեւան երկրներն ու նրանց գերագույն իշխանավորները կարող են փոխել իրարությունը, եթե ի վիճակի լինեն զսնելու մի ընդհանրական հիմնավորում, դաժանագնացություն: Մինչ այդ Չալեթի համար ցեղասպանությունը արտահայտվում է:

Թարգմ. Ն. ԾՈՒՄԿՅԱՆԸ The Armenian Mirror-Spectator արտասահմանային

Գերմանիան ընդունել է Իսրայելի

Չուլիսի 5-ին Իսրայելի Քնեսետում փեարկության է դրվելու Չայոց ցեղասպանությունը ճանաչող բանաձեւի նախագիծը: Այս մասին հայտնում է ԳՅԴ Երուսաղեմի Չայ դաժի գրասենյակը:

Չիլեցներն, որ դեռեւս անցյալ սարվա հուլիսի 8-ին Քնեսեթի կրթության հանձնաժողովը, ֆնարկելով Ցեղասպանության ճանաչման բանաձեւի նախագիծը, որոշում էր կայացրել այն մսցնել խորհրդարանի լիագումար միսսի օրակարգ՝ փեարկության առաջարկով: Սակայն այս սարվա մայիսի 31-ին Քնեսեթի նախագահի խնդրանքով փեարկությունը հեճաձգվեց հուլիսի 5-ին:

Նշենք նաեւ, որ Քնեսետում հարցի փեարկության օրը սեղի հայությունը դաժանագնաց է գորակցական հանահավաք կազմակերպել խորհրդարանի առջև: Միեւնույն ժամանակ օրերս Թուրքիայի եւ Իսրայելի միջեւ կնված համաձայնագրով վերականգնվել են այս երկու երկրների միջեւ սեւական ժամանակ սառեցված հարաբերությունները:

Այդուհանդերձ Ցեղասպանության ճանաչման բանաձեւի կողմնակից «Մերց» կուսակցության դաժանագնաց Զահավա Գալունը հայտարարել է, որ այս անգամ իրենք չեն գնալու զիջման եւ անգամ չեն համաձայնելու, որդես Ցեղասպանության ճանաչման բանաձեւի նախագիծի փեարկությունը Քնեսեթը կրկին հեճաձգի:

Դժվար է սսել ինչ որոշում կընդունի «միակ ցեղասպանությունը» վերադարձ հրեաների խորհրդարանը, բայց արդեն փաստ է, որ այդ «միակ ցեղասպանություն» իրականացրած Գերմանիան բոլորովին վերջերս ընդունեց, որ սեղի է ունեցել այլ ցեղասպանություն եւ՝ հայերինը:

Չոն Էվանսը, Բաբուն եւ Ֆրանց Վալսեր Ըսայնայերը

Երեւանում ԱՄՆ նախկին դեսղան՝ Չոն Էվանսը, ով հասկաղես հայտնի է Չայոց ցեղասպանությանը Չայոց ցեղասպանություն անվանելով, Արցախում է: Ինչպես հայտնել է ամերիկացի դիվանագետը ինքը աստ ուզում արդիյան սրացումներից հետո անղայման լինել Արցախում եւ սիրով ընդունել է «Չայասանի մանուկներ» հիմնադրամի հիմնադիր խորհրդի ասենաղես Կարո Արմենի՝ Արցախ այցելելու հրավերը: «Արցախորեսսին» սված հարցազրույցում դեսղան նշել է. «Կարծում եմ ժամանակն է, որ Արցախը վերադառնա բանակցությունների սեղանի օուրջ եւ այնքան ընդկայացնի իր ասեղերը»:

Դեսղան Էվանսին ոչ թե այս հայտարարության, այլ՝ առանց Ադրբեյջանի թույլտվության՝ Արցախ այցելելու համար Ադրբեյջանն արդեն ընդգրկել է իր «սեւ ցուցակում», բայց այ Գերմանիայի ԱԳ նախարար, ԵԱԳ գործող նախագահ Ֆրանց Վալսեր Ըսայնայերին հաղիվ թե ընդգրկել: Ըսայնայերը հանդիղղել է Բալկո Սահակյանին եւ այդ հանդիղղուից հետո ԼՂԳ ԱԳ նախարար Կարեն Սիղոյանը լրագրողներին հայտարարել է, որ՝ «Անհնար է բանակցություններում առաջընթաց ունենալ առանց Արցախի մասնակցության վերականգնման: Եւ ԵԱԳ-ն, որդես լրջագույն միջագույն կառույց, որի գործառույթների մեջ է մսնում նաեւ նրա սարածում արող ժողովուրդների հունամիսար հարցերը, դեճ է ֆայլեր ձեռնարկի այդ ուղղությամբ»:

Մի բան է մուք մնում. ինչո՞ւ է Բաբուն իր սեւ ցուցակում ընդգրկել Չոն Էվանսին, որը չի հանդիղղել Արցախի նախագահին, բայց չի ընդգրկել Ֆրանց Վալսեր Ըսայնայերին, ով հանդիղղել է Արցախի նախագահին: Տրամաբանում ենք, որ Բալկո Սահակյանին Բաբուն «թույլ է սալիս» հանդիղղել:

Պատկեր ՎԱՄԿՅԱՆԸ

ՆԱՆԱ ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ

Մեռնելի՝ զարնան հողի մեջ սարկող
Ու շունչայի հեփաթը կյանքի
Եվ ավետաբեր զարնան բուրմունքով
Ես հող դառնայի,

Աժխարհում կան նվիրյալներ, ովքեր
դասրաս են իրենց երկրային առափ-
նությունը կասարել մինչև վերջին կեն-
դանի բջիջը, մարման անվերադարձ
շունչը...

Գրելով այս տողերը, կարծես արդեն
են մի զարնանայի ափսոսանք եղելու-
թյան մասին, թեպետ ինձ դարուրում է
նաև սփոփանքի, ոգեւորության զգա-
ցունը դեռի կյանքը:

Այս սարվա հունիսի 5-ին կլրանար
գյուղասնեսական գիտությունների դոկ-

1968 թ.-ից Մ. Խաչատրյանի գիտա-
կան գործունեությունն ուղղվում է սա-
վարի էթնիկական ցեղի՝ կովկասյան
գործի ինտերային հասկանիչների բա-
ցահայտման խնդրին:

Գրեթե քառորդ դար նա իրականացրեց
մեծածավալ խորագրին գիտական հե-
տազոտություններ:

Համալիր հետազոտությունների հիման
վրա Մ. Խաչատրյանը համադաստի-
թյունում առաջինն է սվել սավարի կով-
կասյան գործ ցեղի մասնակցական կոլեկ-
տիվի մասնակառուցվածային համադա-
սասխան ֆիզիկամեթամիկական,
ադրամատեմատիկական հասկան-
չական բնութագրումը՝ իբրև արտադրա-
կան հումքի եւ ըստ կիրառության նյա-
սակի մտքով հստակ դասակարգում:

Բազմակողմանի եւ ծավալուն գիտա-
հետազոտական նյութերը՝ Մ. Խաչատ-
րյանն ամփոփեց դոկտորական թեզում,
որն ի դեռ նվիրեց Սոփիակի 1988-ի
երկրաբանական գիտությունների
հիշատակին:

Իր հուշերում Մեղրա Խաչատրյանը
դոկտորական թեզի վերաբերյալ բերել է
մի զարնանահրաւ րվագ.

Երբ սիրում ես կյանքը
անբողջադեմ...

սոր, գրող, բանաստեղծուհի, հասարա-
կական գործիչ Մեղրա Խաչատրյանի
ծննդյան 79-ամյակը եւ սույն ամսվա 15-
ին նրա՝ մահվան երկրորդ տարեդարձը:

Բազմաբեղուն էր Մ. Խաչատրյանի
գործունեությունը: Գիտական շուրջ 60
աշխատանք, 5 գյուղ, ԽՍՀՄ ԺՏՆՅ
մրցանակակիր, բազմաթիվ հրատարա-
կայտական հոդվածների, գրքերի հե-
ղինակ:

Մեղրա Խաչատրյանը ՀՀ Գյուղասնե-
սական ակադեմիայի թեզերի դաս-
տիանության խորհրդի անդամ էր, ՀՀ
Գյուղասնեսության նախարարության
առընթեր անասնաբուծության գիտա-
կան զարգացման գիտամեթոդական
խորհրդի ֆարսուղար:

Նա ամեն կերպ աջակցում էր ճյուղի
վերելքին, նմաստում գիտական կարգերի
դասրասման առաջընթացին:

Նրա անունը գրվել է Մոսկվայի Տիմի-
րյազեի անվան գյուղասնեսական ա-
կադեմիայի սավարաբուծության ամբի-
ոնում ստեղծված կարմիր գրուն՝ ի թիվս
անասնաբուծական գիտության առա-
ջատար այլ գիտնականների:

Հայկական անասնաբուծության եւ
անասնաբուծության գիտահետազոտա-
կան ինստիտուտի սավարի բուծման եւ
գենետիկայի բաժնում նա երկար տարի-
ներ աշխատեց որդես ավագ, աղա ա-
ռաջատար գիտաշխատող՝ ՀՀ գիտու-
թյան վասակավոր գործիչ, դոկտոր,
դոկտոր, Գյուղասնեսական ակադե-
միայի ակադեմիկոս Վաղինակ Ոսկա-
նյանի ղեկավարությամբ:

«Առաջին կուրսում ուսանելու տարի-
ներին առաջին անգամ մեկնեցի Սուրբ
Էջմիածին եւ այցելեցի վերջինիս կից
զանազան-թանգարանը:

Ուսուցությունս սեւեռվեց մի հրաւա-
գործ՝ բաց կանաչագույն կերտայա
ուկեկար, գեղանկար նախերով ասեղ-
նագործ սիւնոց-վարագույրի վրա, որը մի
հայրուհու 15-20 տարիների աշխատանքի
արդյունք էր:

Տարիներ անց, երբ անցա գյուղասնե-
սական կենսաբանության գիտահե-
տազոտական ուսումնասիրությունների
գործունեության ոլորտը, կանխակալու-
րեն ընտրեցի հյուսվածաբանությունը,
եւ ամեն անգամ, երբ գույնզգույն
կտրուկներ էի դասրասում, որը, մեթո-
դադեմ չափազանց նուրբ եւ աշխատա-
տար է, եւ առնում դրանք մանրադիտա-
կան սեստադասի սակ, հիանում էի
այնտեղ գծագրված բազում օրգանա-
կան բջիջների եւ հյուսվածքների գույնե-
րով, որոնք բազմերանգ էին, ճիւղ այն
գույները՝ բաց վարդագույն, երկնա-
գույն... Որովհետեւ՝ նմանություն էջմիած-
նի թանգարանային կերտասի գույնե-
րին, նախերին...»:

Ահավասիկ՝ այս գունային երբնադ-
նակը դարձավ նրա ողջ կյանքի առա-
ջընթացը, սիրո մեղեդին, մարդկային
բարոյա-գեղագիտական, բարության եւ
արդարամտության արգասիքը, նրա հա-
վերտության սեւնը առ Ասված...
Եվ ինչպե՞ս հաճախակի նա սիրում էր
կրկնել՝

«Իմ նախասիրությունը կյանքն է...»:

ՀԱՎՈՐ ԾՈՒԼԻԿՅԱՆ

Կահիրեի
«Ֆրանսիս Փափազյան»
ժամացույցի խանութը
Եվիրում եւս հորս հիշատակին

Կահիրեի «Աթաբա» հրատարակի ե-
ռուգեղի մեջ ժամացույցների վերան-
որոգման մի դասական կոչվելու արժա-
նի խանութ կա, որը երեւի Եգիպտոսում
վերջինն է իր տեսակի մեջ: Ներսում հա-
ճախորդներին դիմավորում է ամենատա-
րբեր տեսակի եւ ժամանակի՝ դասերից
կախված փայտա շրջանակներով հին
ժամացույցների թիֆ-թափը: Դրանից բացի
զգալի լրություն է տրու խանութում, որ-
տեղ այժմ ընդամենը հինգ ժամագործ է
աշխատում: Ժամանակին (1950-60-ա-
կան թվականներին) մինչեւ 18 ժամա-
գործ էր աշխատում «Մեզոն Ֆրանսիս
Փափազյան» ժամագործական այս խա-
նութում:

«Սա երեւի խանութի կենսագրության
վերջն է», դասմում է «Բրունոբուխ»
դարբերականի թղթակցին հիմնադիր
Ֆրանսիս Փափազյանի թոռը՝ Աւոնը, ով
իր եղբոր՝ Ներսեսի հետ շարունակում է
դասել հին ավանդույթը: «Եղբայրս ա-
մուսնացած չէ, շարունակում է նա, իսկ
ին երկու զավակները հետաքրքրություն
չեն ցուցաբերում այս գործը շարունակելու
ուղղությամբ»:

Լրագրողի՝ «Ինչպե՞ս է ստեղծվել եւ
ե՞րբ» հարցին նա դասասխատում է. «20-
րդ դարի սկզբին դաստ Թուրքիայից
փախչում է եւ ժամանում Ալեքսանդրիա:
Այնուհետեւ Կահիրեում հաստատվելով
1903-ին բացում է այս խանութը մայրա-
քաղաքի կենտրոնում զանազան այս բանուկ
թաղամասում, որն այդ ժամանակ կոչ-
վում էր «Ֆարիդա թագուհու հրատար-
ակ»: Ֆրանսիս դաստ 1940-ին վախ-
ճանվեց, բայց իր զավակները շարունա-
կեցին նրա գործը եւ հանձնեցին մեզ՝ ի-
րենց թոռներին: Մենք մասնագիտությամբ
իսկական ժամագործներ չենք, բայց փոր-
ձել ենք ամեն ինչ դասողանել խանու-
թում: Այդ է դասճառը, որ թանգարանի
մասն է այն: Փոքր տարիքից խանութը այցե-
լելով որոշ գաղտնիներ սովորել ենք: Հա-
ճախորդները շարունակում են վաստել
մեզ, որովհետեւ խանութի հեղինակու-
թյունը շատ բարձր է: Նրանք գիտեն, վա-
տահ են, որ որեւէ այլ վայրում, երկրում
չտարվող ժամացույցները մեզ մոտ հնա-
րավոր կլինի սարել: Տարիներ առաջ
Շվեյցարիայի դասողանք էր եկել մի ֆանի
ժամացույցներ սարել շալու համար:
Շվեյցարիայում չէին կարողացել վերա-
նորոգել, որովհետեւ հին ժամացույցների
մասերն այլեւս գոյություն չունեն: Հիմա
ամեն ինչ էլեկտրոնային է: Իսկ մեզ մոտ
այդ հին ժամացույցների մասերը կան, ո-
րովհետեւ հայրս ամեն անգամ արտասա-
հանից վերադառնալիս իր հետ բերում էր
այդ անհրաժեշտ կտրուկներ: Ես Կահիրեի
ամերիկյան համալսարանի սնեսագի-
տության բաժնին եմ ավարտել 1981-ին,
դասրասվում էի մեկնել Մ. Նահանգներ,

բայց հայրս՝ Սարգիսը, խորհուրդ սվեց
մինչեւ թղթերս դասրասումը խանու-
թում անցկացնել ժամանակս: Այդ օր-
վանից հետոստե ավելի կապվեցի այս
գործին եւ այն դարձավ իմ կյանքի մի
մասնիկը: Լավ տրամադրություն եւ հան-
բերություն է դասանցում գործը: Ժամա-
ցույցի թերությունը զանազան նուրբ, արվես-
տի գործ ստեղծելուն է մասն:

Հիսունութամյա Աւոնի ընկերները
հորդորել են տեղափոխել խանութը մեկ
այլ վայր, ֆանի որ շատ է, ընդհանրադեմ,
փոխվել խանութի «Շրջադասը», բայց
Աւոնը նրանց միտք դասասխատում է, թե
այդ 200 մ2 տարածքը Կահիրեի ուղեւա-
յին, հասկանալի կետերից մեկն է
դարձել եւ այն չի կարելի փոխել: «Մեր
հաճախորդները հավատարիմ են մեզ,
ուստի մենք էլ դասրավոր ենք հավատարիմ
լինել նրանց», եզրափակել է հարցազույ-
ցը Աւոնը:

Ի դեռ, անդրադառնալով հողվածիս
խորագրին մեծ, որ հայրս՝ Հարություն
Ծուլիկյանը ավելի ֆան 40 տարի աշխա-
տել է որդես ժամագործ վերունայլ
«Ֆրանսիս Փափազյան» խանութում:
Նա այնքան նվիրված էր իր աշխատանքին
եւ վաստության արժանացած, որ խա-
նութի վերանորոգման աշխատանքների
ժամանակ իրեն էին հանձնարարել վե-
րահսկողությունը: Այնտեղ են աշխատել
նաեւ Աասուր, Ազատ եւ Անդրանիկ Պո-
ղիկյանները, Սարգիս Փափազյանը,
Գրիգոր Բալանուսյանը եւ ուրիշներ:

Այս տարի լրանում է հորս ծննդյան 120-
ամյակը: Նա ծնվել էր Կեսարիայում 1896
թվին: Համիդյան շարդերի ժամանակ 5-6
ամսական հողի տասիս աչքերի առաջ
նախ տղանում են նրա ամուսնուն, աղա
նրա աղիորդ ճիչերին վերջ տալու նյա-
տակով թի մի հարված էլ հասցում տա-
սիս վզին, ով նվաղած ընկնում է հաս-
կին: Նրան մահացած համարելով թուրե-
րը հետանում են, որից հետո հարեւանների
օգնությամբ տաս ուրիշ է գալիս եւ դան-
դաղ աղափնվում: Որոշ ժամանակ անց
ծնունդ է տալիս իր առաջին եւ միակ ու-
ղուն՝ հորս: Աղա անցնելով գաղթի ճա-
նադարից հասնում է Եգիպտոս եւ աղ-
րում այնտեղ մինչեւ 1953 թվականը,
միտք վզին կրելով թուրական յաթաղանի
տղին: Ես շատ լավ հիշում եմ նրան:
Հրաւրվ փրկված տասիս, հորս ու մորս՝
Անժել Թեֆեյանի մասին վկայությունը (N
182) գետեղված է ք.գ. դոկտոր, բանահա-
վաք եւ բանագետ Վերժինե Սվազյանի
«Հայոց ցեղատղանություն: Ականատես
վերադրողների վկայություններ» կոթո-
ղային աշխատության մեջ (ՀՀ ԳԱԱ «Գի-
տություն» հրատ., Երեւան, 2011 թ.), որի
անգլերեն տարգմանությունը կատարել եմ
ավագ եղբայրս՝ Տիգրան Ծուլիկյանը եւ
Անահիտ Պողիկյան-Դարբինյանը:

ԳԵՂԱՄ ՄԿՐՏՉՅԱԼ

Գյուտի

Խորհրդային սարհներին (1920-1991 թթ.) մեր հանրապետության բնակչության ընդհանուր թիվն աճել է ավելի քան 5 անգամ, այդ թվում ֆաղաֆային բնակչությանը՝ 14,1, իսկ գյուղակայինը՝ 1,5 անգամ: Զաղաֆային բնակչության նման շեշտակի աճը, ինչպես նաև է մասնաշաղկապային բերած Ա. Բոյաջյանը, ղայմանավորված էր նախ եւ առաջ հանրապետության արդյունաբերականացմամբ: Հայաստանն այդ ճանաչակներին ազդարարին հետամնաց երկրից վերածվեց բավական հզոր արդյունաբերությամբ հանրապետության: Իսկ 20-րդ դարավերջին եւ 21-րդ դարի սկզբին, կառաված առաջին հերթին հենց արդյունաբերության ոլորտում գրանցված անկման հետ, նվազեցին ֆաղաֆային բնակչության եւ բացարձակ թիվը, եւ նրա շեսակարար կեղը բնակչության ընդհանուր կառուցվածքում: Դրան հակառակ, 1990-2004 թթ. ժամանակահատվածում գյուղական բնակչության թվաքանակն ավելացել է 52,4 հազար մարդով, իսկ շեսակարար կեղը՝ 31,2%-ից հասել 36,8%-ի: Դա հետե-

1992-2014 թթ. ընթացքում երկրից մեկնողների եւ ժամանողների թվի տարբերությունը, այսինքն միգրացիայի մնացորդը կազմել է 920 հազար (24,2%), Բոյաջյանի գնահատումներով՝ ավելի քան մեկ միլիոն մարդ: Արագադրողների թվի հիմնական մասը բաժին է ընկել ֆաղաֆային բնակչությանը: Հետազոտությունում համեմատություն է կատարվել Երեւանի ազլոմեա-

առնամբ արձանագրվել է բնակչության թվի նվազման 52,1%, իսկ Վանաձորում՝ 51,7% ցուցանիշ... Պատահական չէ որ, ղայմանավորված հակառակ առաջադրի ծավալներով, միայն 2001 թ. եւ 2011 թ. մարդահամարների միջեւ ընկած ժամանակում մեծական բնակչության թիվը հանրապետության մարզերից ամենաշատը՝ 50,8 հազար մարդով ղակասել է

Ը Բնակչության թվի փոփոխությունների ու դրանց միտումների մասին

XX դ. վերջ-XXI դ. սկիզբ

լանք էր 90-ականներին ֆաղաֆներում արդյունաբերական ձեռնարկությունների անգործության ղայմաններում երկրից մեկնածների թվում ֆաղաֆանակների շեսակարար կեղի զգալի գերազանցության, հողի համատարած սեփականացումը մասնակցելու համար այդ քաղանում ֆաղաֆբնակների մի մասի դեղի գյուղ ներհոսի (ներին միգրացիա), ինչպես նաեւ ֆաղաֆային բնակչության համեմատությամբ գյուղական բնակչության ծնելիության որոշ չափով բարձր մակարակի:

Հայաստանի Հանրապետության ներկա տարածքում 20-րդ դարում ու 21-րդ դարասկզբին տեղի ունեցած սոցիալ-սնեստական եւ հասարակական-ֆաղաֆական վերափոխումները իրենց ազդեցությունն են թողել երկրի ժողովրդագրական ղակների վրա: Ըստ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի առաջադրար գիտաբանող, էթնոժողովրդագետ Արաբեւ Բոյաջյանի սվալների, այստեղ նախախորհրդային մինչեւ 1918 թ. եւ խորհրդային սարհներն ուղեկցվել են, մասնավորաղես, ֆաղաֆային բնակչության թվի աճով, իսկ անկախության սարհներին (1918-20 թթ. եւ 1991 թ.-ից առ այսօր) այդ թիվն, ընդհակառակը, շեսակի նվազել է: Հայաստանի ֆաղաֆային բնակչության էթնոժողովրդագրական եւ տարբերակեցման գործընթացների մասին մեզ տրամադրած իր ծավալուն հետազոտական աշխատանքում, որի սվալների մի մասը հակիրճ կներկայացնենք ստորեւ, հեղինակը փորձել է բացահայտել մեր հանրապետության բնակչության թվի փոփոխությունների հիմնական միտումները, արձանագրելն ու հնարավոր հեռանկարը կաղված նաեւ ներկա միգրացիոն գործընթացների հետ:

ցիայի եւ հանրապետության մնացած տարածքի ֆաղաֆային բնակչության թվի արձանագրարի միջեւ: Ըստ այդմ, Երեւանի ազլոմեաղաղայում, որի մեջ ներառված են մայրաֆաղաղը եւ Արմավիրի, Արարատի, Կոտայքի մարզերի ֆաղաֆներն ու Արագածոն մարզի կենտրոն Աշտարակը, ընդհանուր առմամբ՝ 16 ֆաղաֆային համայնք, անկախության սարհներին ղաշոնական վիճակագրական սվալներով ամենաշատ բնակչությունը եղել է 1996 թվականին՝ 1,7 մլն մարդ: Այսինքն՝ հանրապետության ամբողջ բնակչության ավելի քան 45 տոկոսը եւ ամբողջ ֆաղաֆային բնակչության երկու երրորդից ավելին: Այս բնակչության թիվը 1996-2011 թթ. նվազել է 338 հազար, որից Երեւանում՝ 184 հազար մարդով: Նույն ժամանակ երկրի մյուս ֆաղաֆային բնակավայրերից միայն Գյումրու ու Վանաձորի բնակչության թիվը միասին ղակասել է 189,4 հազարով: Տոկոսային հարաբերությամբ, եթե նվազումը Երեւանում, Արարատում, Եղվարդում, Ծաղկաձորում եղել է 10-20, ազլոմեաղաղայի մեջ մտնող այլ ֆաղաֆներում՝ 20-30, ամենաշատը՝ Չարենցաղանում՝ 47,4 եւ Հրազդանում՝ 37,5 տոկոս, աղա Գյումրիում ընդհանուր

հենց Լոռու եւ 31,4 հազարով՝ Շիրակի մարզում: Բերված այս եւ այլ թվերը, նույն է էթնոժողովրդագետը, ցույց են տալիս Հայաստանում վարկող տարածքային սոցիալ-սնեստական ու ժողովրդագրական ֆաղաֆականության անարդյունավետությունը: 1970-80-ական թվականներին հանրապետության մեծ եւ միջին մեծության ֆաղաֆները մեքենաշինության զարգացման կարեւոր կենտրոններ էին: Նրանք իրենց էին ձգում բնակչությանը, տրամադրարային հաղորդակցման ուղիները, վաճառահաման շուկաները, արդյունաբերական ձեռնարկությունները: Այժմ ինչ-որ չափով նման հակամիտումն են Երեւանը եւ մեքենաղա մի ֆանի ֆաղաֆային բնակավայրեր՝ Աբովյան, Վաղարշաղա, Մասիս, Նոր Հաճն, իսկ մեծությամբ երկրորդ՝ Գյումրի եւ երրորդ՝ Վանաձոր ֆաղաֆները կորցրել են իրենց երբեմնի ձգողականությունը: Հասկաղես մտահոգիչ է ֆանակով 43 փոքր եւ միջին մեծությամբ ֆաղաֆների վիճակը, որոնցում աղում է մոտ 643 հազար մարդ կան երկրի ամբողջ ֆաղաֆային բնակչության 34,8%-ը: Սրանց աշխատանակ բնակչությունը հիմնականում զբաղված է ֆաղաֆին ոչ բնորոշ

գործով՝ գյուղատնեստական աշխատանքներով, մասամբ՝ առեսրով, իսկ զգալի մասն էլ մեկնում է արեերկր, հիմնականում Ռուսաստան՝ սեղոնային արագնա աշխատանքի:

1988-2001 թթ. արտաքին միգրացիոն արժի կատարված վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ արեերկրում են մնացել հանրապետության մոտ 1,1 մլն ֆաղաֆային, ինչը մեծական բնակչության ներկայիս թվի 1/3-ից ավելին է: Արագաղը չի դաղարել դրանից հետո էլ ու նաեւ այժմ: Ակնհայտ է նման զանգվածային երեւոյթի էական ազդեցությունը երկրի ժողովրդագրական եւ սոցիալ-սնեստական իրավիճակի վրա: Բերված սվալներով՝ Հայաստանի ֆաղաֆային բնակչության ծնելիությունը վերջին 25 սարհներին նվազել է շուրջ 2,5, իսկ ամուսնությունների ֆանակը՝ երեք անգամ: Հազար մարդու հաշվով մահացածների թիվը 1987 թ. 5,3 մարդուց 2014 թ. հասել է 9,2-ի: Տարեցարի տղամարդկանց ֆանակը ղակասում է, ինչը բացատրվում է նրանց սեղոնային արագնա աշխատանքով եւ մահացածների թվում տղամարդկանց մասնաբաժնի մեծությամբ: Բնակչության թվի նվազման մոտ կեսը բաժին է ընկնում ակտիվ վերարտաղության սարհային խմբին: Զաղաֆային միջին սարհը 34 է, որը բարձր ցուցանիշ է եւ փաստում է բնակչության ծերացումը՝ դրանից բխող բոլոր բացասական հետեւանքներով:

Ուսումնասիրության հեղինակը Հայաստանի ներկա միգրացիոն եւ բնական վերարտաղության ղակերը բնորոշում է երկու հիմնական հայտանիշներով:

Առաջին, ձեւավորվել է ժամանակավոր (հիմնականում՝ տեւական) աշխատանքային միգրանտների բավական կայուն զանգված, որի արժը բերում է տարեկան միջին հաշվով 15-16 հազար մարդու կան երկրի բնակչության 0,5%-ի արեերկրում կուտակման եւ բնական աճի մակարակի անկման:

Երկրորդ, տեղի ունեն ոչ մեծ մեծական արտաքին միգրացիոն հոսքեր, որոնք եւս կայուն կերողով ընթանում են բացասական մնացորդով՝ ղաշոնական սվալներով տարեկան միջին հաշվով 7,5 հազար, հետազոտական սվալներով՝ 10-11 հազար մարդ, այսինքն բնակչության մոտ 0,2%-ը կան 0,3%-ը:

Ինչպես նվազում է, սվալ գործընթացի կայունությունն առայժմ էաղես չի խաթարել նույնիսկ համաշխարհային սոցիալ-սնեստական ձգնաժամը: Անգամ այդ դեղիում ավելի ցածր գնահատելով Հայաստանի սոցիալ-սնեստական ղայմանները, հիմնականաղես Ռուսաստանում կուտակված աշխատանքային միգրանտները նախընտրել են չվերաղաղնալ: Ավելին, տարեցարի ավելանում է մեծական եւ աշխատանքային միգրանտների թիվը: Առնվաղն չի բացաղվում նաեւ վերջիններիս մեծ մասի մեծական բնակության մնաղը, տանելով իրենց ընտանիքներին եւս: Որղես դրա արդյունք, առաջիկա 5-10 սարհներին Հայաստանից կարող է արագաղթել, էթնոժողովրդագետի գնահատմամբ, 300-400 հազար մարդ: Նման հեռանկարը հղի է ժողովրդագրական, սնեստական, սոցիալական եւ այլ բաղմակողմ անցանկաղի հետեւանքներով:

Արված վերլուծությունից հեղինակի հետեւությունը մեկն է. միգրացիոն հիմնախնդիրները ենթակա չեն ինմնակարաղվորման: Արդյունավետ ղեսական միջամտության բացակայությունը հավանական է դարձնում դրանց հետաղա սրումը:

ԵՄ-ից դուրս գալու Մեծ Բրիտանիայի որոշումը դասակարգված է որպես նոր հեռանկարային քաղաքականություն, որի հետևանքները առայժմ հաշվարկվում են զուտ տեսականորեն: Ինչ վերաբերում է խնդրի գործնական կողմին, դրա էությունը եվրոպական հեռանկարի անհետացումն է Թուրքիայի, Ուկրաինայի, Մոլդովայի եւ Վրաստանի համար, որոնց վիճակված է երկար ժամանակ խրված մնալ Արեւմուտքի եւ Արեւելի միջուկը ընկած «ազդեցության գոտում»: Ըստ որում, արեւելք ստելով նկատի է առնվում նախ եւ առաջ Ռուսաստանը: Այս իմաստով առայժմ դյուրին չէ որոշել իրադարձությունների հետագա կարճաժամկետ կամ երկարաժամկետ զարգացումները: Կարճաժամկետ հեռանկարում Բրյուսելը կփորձի Եվրոպային առաջարկել զարգացման ուրիշ մոդել, խորհել սեփական ներքին խնդիրների լուծման, այլ ոչ թե ԵՄ ընդլայնման եւ խնդրահարույց երրորդ երկրների ներգրավման մասին:

խանցելու իրենց ազգային ինքնիշխանության մի մասը, թեեւ երկրում փառաբանական որոշումներ հանուն ժողովրդավարության ընդլայնման առաջ են փառել մեծ խնդիր: Սակայն նախազահական Արդարության եւ զարգացման կուսակցությունը Եվրոմիության հետ «խաղը» օգտագործել է որոշակի արժանի փառաբանական նյութերով հասնելու համար, չնայած Անկարան անվերջ հայտարարում էր, թե «Եվրոպան կկարողանար հանուն իր քաղաքացիների օգտագործել Մեծապիւր Արեւելքում»:

Սամբուլի համալսարանի Զառափականության կենտրոնի աշխատակից **Չենգիզ Աֆարի** կարծիքով՝ «վերջերս Անկարա-Բրյուսել երկխոսությունը սկսել է հիշեցնել զավեցախաղ»: Երբ ի հայտ եկավ փախսականների խնդիրը, Թուրքիան սկզբում հայտարարեց ԵՄ-ին իր անդամակցության գործընթացը արագացնելու անհրաժեշտության մասին, իսկ հետո դադարեց ԵՄ-ի հետ անայցազիր ռեժիմի հաստատում,

մեջ ներքին զգելով Եվրոմիությանը: «Եթե ԵՄ-ը չփոխի իր վարքը, ապա կլինեն երկրների դուրս գալու նախնական դեմքեր, եւ ինչ կանի Բրյուսելը, եթե Թուրքիան բացի սահմանները, եւ փախսականները խուժեն Եվրոպա», սղառնացել է **Էրդողանը**:

Տարատվի կարծիքով՝ Բրյուսելը դժվար թե փոփոխի Թուրքիայի նկատմամբ իր փառաբանությունը, նույնիսկ՝ երկրում ԵՄ անդամակցության հանրապետի անցկացման դեմքում, քանզի ամենից հասկանում են, որ Եվրոպայից ներս առնելու համար ինքնազուրկ Թուրքիան: Սրան գումարվում են այն երկյուղները, որ Եվրոմիությունն անմիջականորեն սահմանակից կդառնար դասերազուրկ երկրներ Սիրիային եւ Իրաֆին, ինչպես նաեւ «Իսլամական ղեկավարությանը» ենթակա տարածքներին: Եվրոպայի փորձագետներից մեկը հավելում է նաեւ այն վստահությունը, որ ԵՄ-ին Թուրքիայի անդամակցությունը «Եվրոպական երկրների երկու կողմերի ու խմբերի միջուկ կդառնար ավելի շուտ»:

Երկիրան թռչող ավտոմոբիլ

Գերմանական Carplane ընկերությունը Ֆրիդրիխսհաֆենի ավիացիոն հանդեսում ներկայացրել է նախատեսված թռչող ավտոմոբիլային, որի առաջին թռիչքը ժամ է կայանա ընթացիկ ամռանը: Նորույթի տարբերակ գիծը նման փոխադրամիջոցների համար անսովոր երկիրան կառուցվածքն է: Այդ մասին հաղորդում է Aviation Week թարգրականը:

Մեքսիկոյի խոսքով՝ նման կառուցվածքը մեքսիկոյի լավ կառավարելիություն է ապահովում գետնի վրա շարժվելիս: Այդ դեմքում ծալվող թևերը դառնում են երկու իրանների միջուկ, ինչը

Լոնդոնը բարդացրեց Անկարայի, Քիւնեի, Թբիլիսիի եւ Կիեւի վիճակը

Ռուսաստանն ու Թուրքիան կարող են դառնալ Եվրասիայի ուժային կենտրոններ

Չամբուրգ ֆաղափի համալսարանի փորձագետ Թոմաս Շտաուֆհարը «Ռեզոնանս» գործակալությանը սկսած հարցազրույցում լոնդոն է արել, թե ԵՄ ուղեգծի այդ փոփոխության նպատակն է «ապահովել առաջին հերթին թիկունքի անվտանգությունը, կանխել եվրոպական ուրիշ երկրների հեռանալը ԵՄ-ից»: Նույնիսկ ամերիկացի հայտնի ֆինանսիստ եւ միլիարդատեր **Ջորջ Արոլդը** Մեծ Բրիտանիայի ԵՄ-ից դուրս գալուց հետո Եվրոմիության սրտիկում համարում է «փաստորեն անցրելի»: Վերջերս Շվեյցարիան հետ է վերցրել ԵՄ-ին անդամակցելու իր դիմումը, իսկ ավելի վաղ նույն կերպ էր վարվել նաեւ Իսլանդիան:

Սակայն Ուկրաինայի, Մոլդովայի եւ Վրաստանի դարձառաջում, որոնց համար եվրոպական նախագիծը դասակարգված է համեմատաբար նոր է, դա նշանակում է գլխավոր ու վերջնական արժանի փառաբանական ուղեգծի ձախողում: Ինչ վերաբերում է Թուրքիային, այստեղ իրավիճակն ուրիշ է: Երկիրը գրեթե 30 տարի փորձում է դառնալ ԵՄ անդամ, բայց անդամակցության բանակցությունները մերթ առաջընթաց են արձանագրում, մերթ էլ կանգ են առնում զանազան դատարկումներով: Ինչպես նաեւ է ռուսաստանցի հայտնի վերլուծաբան **Սամհիլավ Տարասովը**, Անկարան ըստ էության հասկացել է հասկանում է, որ Բրյուսելն իրեն երբեք չի ընդունի: Թուրքերը երբեք մտադիր չեն եղել ԵՄ-ին փո-

չնայած որ երկրի 80 մլն բնակիչներից հազիվ 8-10 միլիոնն ունի արտասահմանյան անձնագիր: Ըստ Աֆարի, Էրդողանը փախսականների հարցում հարվածի սակ դրեց Եվրոմիությանը, վերջինիս ստուգման ենթարկելով ըստ սեփական նորմերի, սկզբունքների ու չափանիշների: Ավելին, այժմ Անկարան սղառնում է եւս մեկ հարված հասցնել Բրյուսելին: Նախագահ Էրդողանը հայտարարել է, որ երկրում կարող է անցկացվել հանրապետական Եվրոմիության անդամակցելու կամ դեռ 1963 թ. Թուրքիայի սկսած անդամակցության դիմումը հետ վերցնելու նպատակահարմարության վերաբերյալ: Էրդողանը ԵՄ ղեկավարությունը հորդորել է մտածել, թե ինչ կոչակներ, եթե Թուրքիան բացի սահմանները, եւ փախսականները խուժեն Եվրոպա: Նա ավելացրել է, որ «ԵՄ-ը չի ուզում Թուրքիային ընդունել իր շարժերը երկրի մահմեդական լինելու դատարանով, ինչը խտրականություն է»:

Բրիտանական «Գարդիան» ազդեցիկ թերթի կարծիքով՝ Էրդողանն այդ ձեռքով փորձում է սեփական փառաբանությունների արժանի կարկառելու այսպես կոչված արեւմտյան ժողովրդավարությունը, որը Թուրքիայում հաճախ ներկայացվում էր որպես ընդօրինակման արժանի փոխարին: Թուրքիան սկսել է Եվրոպան բաժանել «ֆրիսոնեական» եւ «իսլամական» մասերի, ազդարարելով իր Եվրոպային մեծ գծի ձգտումը կամ փոփոխությունը, միգրացիոն փառաբանության

վերբերի եւս մեկ աղբյուր, քան ռազմավարական հարաբերությունների ամրապնդումը»: Եվ ինչ շեղի կունենա այն դեմքում, եթե Եվրոմիությունը, կորցնելով Թուրքիան որպես մեծավորարեւելյան գլխավոր հենակետ, զրկվի տարածաշրջանում արդյունավետ փառաբանություն վարելու եւ մահմեդական ղեկավարություններում ըստ եվրոպական չափանիշների բարեփոխումներ նախաձեռնելու հնարավորությունից: Բայց խնդիրը նաեւ այն է, թե Թուրքիան առանց եվրոպական թիկունքի որքան հեռու կարող է գնալ իր արժանի ազդեցության ընդլայնման ուղիով, եւ նա մտադիր է արդյոք դարձնելու փառաբանական ու սնտեսական լիազորությունների ներքին վերաբաշխման հարցերի շրջանակում, թեեւ շատ նշանակալից են նրա արժանի փառաբանության եւ անվտանգության ինքնուրույնությունը անգլո-սաֆոնական դաճակցիցների քաղաքացի դուրս:

Նախագահ Էրդողանն արդեն դժգոհություն է արտահայտել Թուրքիա-ԱՄՆ հարաբերությունների առնչությամբ, հայտարարելով, որ արժանի փառաբանության աստիճանում եւս Թուրքիայի ակնկալիքները չարդարացան: Նա Ռուսաստանի հետ հարաբերությունների վերականգնման ու խորացման հույս է հայտնել:

Նույնը (բայց այլ դասառնումով) վերաբերում է հետխորհրդային տարածքում զսնվող Ուկրաինային, Մոլդովային եւ Վրաստանին: Բրյուսելից ակնկալված համաձայն աշխարհափառական ռազմավարության առաջարկը չհնչեց: Չի բացառվում, որ առաջադրված Եվրոպան սփռված լինի (ինչպես 1930-ականներին) գործունեակ արդեն գերմանականերում, իսկ Ռուսաստանը՝ եվրասիական նախագծերի հետ: Այնպես որ, ինչպես Brexit-ից առաջ ԵՄ-ին անդամակցելու փորձեր արած երկրների, այնպես էլ Եվրասիայում ինտեգրացիոն գործընթացներ նախաձեռնած ղեկավարությունների համար մոտենում է այն դեմքը, երբ հարկ կլինի հստակեցնել երկարաժամկետ ռազմավարական գերակայությունները:

բացառում է վերամբարձ ուժի հայտնվելը մեծ արագությունների ժամանակ: Բացի դրանից, նվազում է կողային ուժերի փառաբանական ազդեցության հավանականությունը, քանի, որը վստահավոր կլինեն, եթե թևերը ծալվելին թափի երկայնով:

Տվյալ կառուցվածքը թույլ սվեց օգտագործել լիարժեք 15 դույնանոց ճանապարհային անիվներ: Երկիրան հորինվածքը նվազագույնի է հասցնում թռիչքի ժամանակ առաջացող անվտանգության բացասական ազդեցությունը:

Ավտոմոբիլ-օդանավը հանդերձավորված է 850 խոր. սմ ծավալով տարբերակված 151 ձիաուժ երկաթնալուծ շարժիչով, որը սղառնում է ոչ էթիլային բենզին: Շարժիչը զուգորդվում է 7 դիալոգոնանոց հասուն կարճաճանաչի հետ:

Գետնի վրա շարժվելու համար նախատեսված է հինգ փոխանցում (այդ թվում մեկը՝ հեռընթացի համար), վեցերորդ թռիչքի ժամանակ դաճում ուժ է հաղորդում ղեկավարին, իսկ յոթերորդ աստիճանը արագ վերալացի համար միաժամանակ շարժման մեջ է դնում ղորոտեղներն ու անիվները: Թափավազի համար դաճումը վեր է մոտ 80 մետր: Մոտավորապես նույնպես տարածություն է անհրաժեշտ վայրէջքի եւ լիակատար դադարի համար:

Gizmag հրատարակությունը մամուլում հայտնում է, որ թռիչքի հեռավորությունը 833 կմ է, փաստական բարձրակետը՝ 4570 մետր: Թռիչքի միջին արագությունը ժամում 200 կմ է, գետնի վրա առավելագույն արագությունը՝ 176 կմ/ժամ: Մեքենայի քաշը 795 կգ է:

Թռչող ավտոմոբիլային մեքենան Ֆինանսավորում են Եվրոմիությունը եւ Ներքին Սաֆոնիա երկրամասի իշխանությունները: Սղառնում է, որ գործող սարքը դասակարգվում է կոչիկով, իսկ հետո հավասարաչափ աշխատանքներ կծավալվեն մասնավոր ներդրողների ներգրավմամբ: Ենթադրվում է, որ մեքենան համադասարան հավասարաչափ կստանա 2018-ին:

Ներկայումս թռչող ավտոմոբիլների ամենահայտնի մեքենան Terrafugia ֆիրման է: 2009 թ. ամերիկացիները ցուցադրեցին իրենց առաջին մոդելը՝ Transition-ը, որը հավասարաչափ ուղիք «թեթև մարզական օդանավ»: Ընկերությունն այժմ մեքենան է հիբրիդային ուժակայանով եւ ուղղաթիռ թռիչքի համակարգով մեքենա:

ԳՈՐԳԵՆ ԽԱԺԱԿՅԱԼ

...Այնպես է ստացվել, որ հերթը Հայաստանում, նույնիսկ՝ ՏՀՏ մասնագետները գիտեին, մինչև վերջերս, որ ոլորտի խոշոր ընկերություններից է 150 աշխատակից ունեցող (ինչը, համաձայնե՛ք, լուրջ թիվ է մեր երկրի համար) SCDM (Structured Credit Data Management) Armenia-ն, որը մշակում է ծրագրային արտադրանք կենտրոնական եւ առեւտրային/ ներդրումային բանկերի, աղափոխության եւ առողջապահական ընկերությունների, լրացված կազմակերպությունների համար: Եվ դրա գործադրումը այն է, որ այդ ընկերության հիմնադիր, Ալյուսիայի ֆալաֆայի Վահե Անտոնյանը (ծնվ. 1976 թ., Թեհրան) նախընտրում է գործը խոստերից, գովազդից: Եվ այս ընկերության մասին, որը հիմնադրվել է արդեն հեռավոր 2003 թ. Երեւանում եւ այն դեռ չի փոխել ընդամենը երկու աշխատակից՝ չհազված սնօրենին, այսօր համապարհային շուկայի շինարարների կառավարման ծառայությունների առաջատարներից է, խոսելու առիթ հանդիսացավ երեւոթաօրյա հունիսի 28-ին կայացած SCDM-ի նոր գրասենյակի

Այս կամ այն դասվերը կատարելուց հետո ընկերությունը փնտրում է այն համախորհրդներին ամբողջ աշխարհում, ովքեր մեզ արտադրանքի կարիք ունեն: Եվ վերջ Եվալե «բացառիկ» համախորհրդների թիվը շատ փոքր է, քանի որ մասնագիտորեն արտադրանքի գինը «հսկաների» մոտ, ինչպիսիք են, օրինակ, IBM-ը, մի քանի անգամ ավելի բարձր է:

SCDM-ը համախորհրդները հիմնականում Պերմանիայում են, կան նաեւ ԱՄՆ-ում, Անգլիայում, Շվեյցարիայում:

Երբ հայաստանյան գրասենյակի աշխատակիցները աշխատանքի են անցնում, Վահե Անտոնյանը ասում է հետեւյալը. «...Իհարկէ, հասկանալի դասառնություն, Հայաստանում մեր աշխատակիցների աշխատանքը մի փոքր ցածր է, քան իրենց գործընկերներինը գերմանական մեր գրասենյակում: Սակայն եկե՛ք տեսնենք, թե ինչպես են «հսկաները»՝ բազմազգ ընկերությունները իրականացնում իրենց աուտսորսինգը (outsourcing): Դուք չե՛ք կարող գտնել Բանգլադեշում, Վիետնամում կամ Հնդկաստանում իրենց եւ ո՛չ մի աշխատակցի, ում աշխատանքը ավելի բարձր է, քան այն, որը ստանում է ամենացածր

Ընկերության ղեկավարությունը մարդկանց աշխատանքի ընդունելու բավականին յուրահասուկ սկզբունք է որդեգրել՝ նախընտրել ո՛չ թե գիտելիքները, այլ բնավորությունը (hire not by skills, but by character), քանի որ իրենք կարծում են, որ կարող են սովորեցնել անհրաժեշտ առարկաները որեւէ անձի՝ անկախ նրա նախորդ փորձից: «Եվ մենք դեռ է՛նչ կունենանք մեր աշխատակիցները դեռ է՛նչ է՛նչ դասընթացներում, որքան լինեն իրենց ժամանակ անել ինչ-որ մի նոր բան», ասում է ժողովրդագրագետը:

Նոր գրասենյակի բացման արարողության ժամանակ իր ելույթում ընկերության հիմնադիրը իր խորին երախտագիտությունը հայտնեց իրենց հայաստանյան գրասենյակի աշխատակազմին եւ դրա ղեկավար Արամ Կաղիմյանին երկար տարիների նվիրված աշխատանքի համար:

Ի՞նչն է առավել դուր գալիս Վահե Անտոնյանին Հայաստանում:

«Այստեղ կան շատ հետաքրքիր մարդիկ, ովքեր ստեղծագործում են սարքեր ոլորտներում բարձր մակարդակի վրա, որը շատ ավելի բարձր է՝ քան, ասեմք, Պերմանիայում»:

Վահե Անտոնյան. «SCDM-ը Հայաստանում վերաճեց միջազգային շուկայի մի առաջատարի»

բացման արարողությունը «Վիսաֆիր Տեխնոլոգի»-ում:

Ընկերության հիմնադրի բազմակողմանի կրթությունը, կառավարման հմտությունները եւ համապարհային շուկայում զարգացման միտումների կանխագուշակման առումով ունեցած հասկողությունները հանգեցրին նրան, որ ընդամենը երեք տարի հետո SCDM-ի աշխատակիցների թիվը հասավ 50-ի, իսկ հիմա, ինչպես արդեն ասվեց, 150 է:

2013-ին Ֆրանկֆուրտի ֆինանսների եւ կառավարման դոկտորը, որը Պերմանիայում շատ բարձր վարկանիշ ունեցող համալսարան է, դարձավ SCDM -ի հավասար համասեփականատեր: Ըստ Վահե Անտոնյանի, այս հաստատությունը հանդիսանում է առաջատար հեռագրական կենտրոն, որի առանձնահատկություններից է ներդրումների աղափոխումը այլ կազմակերպությունների մեջ:

SCDM ընկերությունը, ինչպես արդեն ասվեց, զբաղվում է ռիսկերի կառավարմամբ, ինչը հասկալի կարելի էր բանկերի եւ ֆինանսական այլ հաստատությունների կողմից՝ 2009թ-ից սկսած: Այս ծառայությունները ունեն լայն ցանկ՝ սվալների կառավարումից (data management) մինչև բարդ մասնագիտացված ծրագրերի (specialized complicated software) մշակում, որոնք աղափոխում են բոլոր տեսակի ռիսկերի կառավարումը: Եվ, իհարկէ, մշակվում են հասուկ ծրագրաշարեր դասվելու: Եվ այստեղ դեռ է՛նչ է՛նչ, որ ընկերությունը չի աշխատում այն համախորհրդների հետ, ովքեր ունենում են իրենց կողմից դասվորված արտադրանքի «բացառիկությունը», այսինքն՝ «Սա իմ դրոգուլսն է, ուրիշն այն չէ՛ք կարող վաճառել»:

վարձատրվող աշխատակիցը ԱՄՆ - ում, եւ ինչն ամենակարևորն է՝ առավել կարևոր աշխատանքի չի տրվում այդ երկրներում անելու համար, այլ հիմնականում ինչ-ինչ երկրորդական նշանակության գործեր, եւ այս բոլորն ի վերջո հանգեցնում է մեծ դժգոհությունների մարդիկ իրենց համարում են «երկրորդ կարգի» աշխատող... Այնինչ մեր ֆալաֆայականությունը Հայաստանում հիմնովին տարբերվում է «հսկաների» այդպիսի ֆալաֆայականությունից՝ մեր Երեւանի գրասենյակը իրականացնում է առավել բարդ ու դասախանասու գործեր, ինչպիսիք են, օրինակ, աշխատանքը համախորհրդների հետ: Մենք ունենք այստեղ կառավարող աշխատանքի մի ամբողջական շղթա՝ հավաքարարից մինչև համախորհրդների հետ աշխատող մասնագետ, հեռագրողներ: Պակեթացրե՛ք համախորհրդների հետ աշխատող մեր մասնագետը անցկացնում է ամենօրյա հեռախոսակցությունները Վենսուրանական բանկի հետ, ինչը շատ դասախանասու գործ է: Եվ սա շատ անսովոր բան է զրոքավ բազմազգ «հսկաների» համար... Հավասարում ենք մեզ, որ սարքերում Պերմանիայում եւ Հայաստանում նույն դասերում զբաղեցնող մեր աշխատակիցների աշխատանքների միջոցով շատ ավելի փոքր է, քան այդ մեծ կորորացիաներում:

...Այո, իհարկէ, վարձատրությունը շատ կարևոր բան է, բայց մենք SCDM-ում վստահ ենք, որ կան նաեւ աշխատակիցներին խրախուսելու այլ մեթոդներ, ինչպիսիք են, օրինակ, հետաքրքիր աշխատանքը՝ հեռագրական բնույթի, նաեւ՝ մասնակցությունը սարքեր կոնֆերանսներին, վերադասարաններում դասընթացներին արեւելքում, որոնք երբեմն ամիսներ են տևում...»

Ֆրանկֆուրտի դոկտորի ֆինանսների եւ կառավարման դոկտորի նախագահ դոկտոր Ուոլ Ըսթեֆանը, ով Հայաստան էր ժամանել հասուկ նոր գրասենյակի բացման արարողությանը մասնակցելու նշանակով, «Ազգ» հետ զրույցում ասաց. «Մեր ակնկալիքները եւ ներդրումները հասուկացրին, քանի որ այսօր՝ համեմատած 2014 թ-ի հետ, SCDM-ի արտադրությունը եռապատկվել է, եւ դա նաեւ դայմանավորված է Հայաստանում SCDM-ի թիմի լավ աշխատանքով: Թեպետե՛ք SCDM Armenia ՍՊԸ-ն ամբողջությամբ դասկանում է SCDM Germany-ին, ընկերության հիմնական աշխատանքը կատարվում է այստեղ, Հայաստանում: Դուք այստեղ շատ լավ կրթված երիտասարդներ ունեք, ովքեր աշխատում են մեծ նվիրումով: Լավ աշխատանքից բացի, որ իրենք ստանում են SCDM-ում, դա նաեւ լավ հնարավորություն է նրանց համար մուտք գործելու ժամանակակից թվային աշխարհ, քանի որ մեր ընկերությունը շատ «թվային» է: Մենք հոյաք ենք այն փաստով, որ մեր աշխատակիցների 90 տոկոսը աշխատում է մեզ այստեղ, Հայաստանում, իսկ Պերմանիայում մենք ունենք միայն 10 աշխատակից: Վահե Անտոնյանը շատ ստեղծագործական եւ նորարարական մասնագետ է, ով անում է ամեն ինչ, որ աշխատակիցները միշտ լինեն զարգացման կենտրոնում:

Եվ մենք շատ շնորհակալ ենք SCDM Armenia-ին մեր սարքեր ծրագրերի ծրագրացման համար, ինչպիսիք են ծրագրային, նաեւ՝ սվալների կառավարման արտադրանքի վերջնական մշակումը: Հայաստանում մասնագետների ինտելեկտուալ մակարդակը բավականին տղավորիչ է, այնպես որ մենք ընդլայնում ենք SCDM-ը, ահավաքում, բացելով նորանոր գրասենյակներ»:

Օգնություն տուժած զինվորներին

«Թեֆեյան Կենտրոն» հիմնադրամի եւ Թեֆեյան Թրաստի նախաձեռնությամբ, Լոնդոնի հայ համայնքում կազմակերպվեց դրամահավաք օժանդակելու Արցախի ադրիան ֆառորյա դաստիարակում տուժած հայ զինվորներին:

ՀՀ սփյուռքի նախարարության առաջարկությամբ՝ հանգանակված 2,1 մլն դրամը հասկացվեց Գեղարքունիքի մարզի 13 վիրավոր զինծառայողների՝ Նորայր Զախարյան (ֆ. Գավառ), Արսեն Գառնաբեկյան (գ. Կարմիր), Գեորգ Բաղդասարյան (գյուղ Լճափ), Անդրանիկ Աթայան (գ. Շաքրեկ), Արմեն Սիմոնյան (ֆ. Վարդենիս), Ռուբեն Գեորգյան (գ. Փոքր Մարտիկ), Ալեքսան Զարգարյան (գ. Սոսի), Հայկ Մինասյան (ֆ. Վարդենիս), Համբարձում Վարդանյան (գ. Այգուլ), Գուրգեն Առուստամյան (ֆ. Ճամբարակ), Դավիթ Ազիզյան (գ. Վարսեր), Վահան Սարգսյան (գ. Չոլաֆար), Հայր Բաղդասարյան (գ. Լիճի):

Գեղարքունիքի մարզպետարանում կայացած հանդիպումը, որին ներկա էին ՀՀ սփյուռքի նախարարության աշխատակազմի ղեկավար Ֆիրդուս Զախարյանը, «Թեֆեյան Կենտրոն» հիմնադրամի սնօրեն Արմեն Ծովիկյանը, վիրավոր զինծառայողներ եւ ծնողներ, բացվեց մարզպետի ողջույնի եւ հերոս-զինվորների մեծարժան խոսքով. «Մեր տղաները փառավոր սխառններ են գործել ռազմադաշտում, իսկ ադրիան իրարարձությունները համախմբել են մեր ազգը մեկ նպատակի շուրջ, եւ այսուհետ այդ համախմբումը դեռ է՛նչ է՛նչ ամրապնդվի»: Նա հավաստեց, որ մարզպետարանը հնարավորության սահմաններում շարունակում է օգնել զոհված եւ վիրավոր զինծառայողներին եւ նրանց ընտանիքներին: Մարզպետը խոստացավ օգնել նաեւ աշխատանքի տեղավորման եւ այլ հարցերում:

ՀՀ սփյուռքի նախարարության աշխատակազմի ղեկավար Ֆիրդուս Զախարյանը, երախտագիտորեն լինելով զինծառայողներին Արցախի եւ Հայաստանի ֆալաֆայների կյանքը եւ առհասարակ Հայրենիքը փրկելու համար, նշեց, որ ադրիան ղեկավարից անմիջապես հետո ՀՀ սփյուռքի նախարարությունը կոչ է արել սփյուռքի կազմակերպություններին նյութական օժանդակություն հասկացնել տուժած զինծառայողներին:

Այդ կոչին անսարքեր չէր մնացել նաեւ «Թեֆեյան Կենտրոն» հիմնադրամը, որի սնօրեն Արմեն Ծովիկյանը հանդիմանալով ելել էր հանգանակված գումարով: Դրամական օգնությունը հանձնելով Գեղարքունիքի մարզի 13 վիրավոր զինծառայողներին, սնօրենը հավելեց. «Ադրիան ֆառորյա հերոսամարտերը ավելի ուժեղ են համայն հայությանը, եւ մեր տղաների հերոսական ջանքերի շնորհիվ մենք այժմ բաց ճակատով ենք մայրում աշխարհին եւ հավաստում մեր վաղվա անվանազ օրվան: Գեղարքունիքի մարզում սա մեր առաջին դրամական աջակցությունն է, սակայն աշխատանքներ ենք սանում, որ այն լինի շարունակական»:

Հանդիմանում վերջում զինծառայողներն ու ծնողները շնորհակալություն հայտնեցին բոլոր օրհասակ անձանց, բարերարներին աջակցության եւ հոգատարության համար:

«ԱԶԳ» ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
Հասարակութեան ԻԳ Տարի
Հիմնադիր եւ հրատարակիչ
«ԱԶԳ ՕՐԱԹԵՐԹ» ՍՊԸ
Երեւան 0010, Հանրապետութեան 47
e-mail: azg@azg.am, azg2@aminco.com
www.azg.am
Գլխավոր խմբագիր
ՅԱԿՈԲ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ հեռ. 060 271117
Հաւաքողական (գովազդ) հեռ. 582960, 060 271112
Լրագրողների սեմինալ հեռ. 060 271118
Համակարգչ. ծառայութիւն հեռ. 060 271115
Շարժողայ լրատուագի ծառայութիւն
հեռ. 060 271114, 010 529353
Համակարգչային ծառայութիւն՝ «Ազգ» թերթի
«AZG» Weekly
Editor-in-chief
H.AVEDIKIAN / phone: 374 60 271117
47 Hanrapetoutian st., Yerevan, Armenia, 0010

Ազգային Կոնցերտ

Թիվ 25(276)
1 ՅՈՒՆԻՍ,
2016

Նաիր ՅԱՆ

Հայաստանի ազգային ֆիլհարմոնիկ նվագախումբը շահաձեռքով եզրափակեց իր 90-ամյակին նվիրված հոբելյանական միջոցառումների շարքը: Համերգից առաջ Մառտի 43 հասցեում բացվեց Հայաստանի առաջին սիմֆոնիկ նվագախմբի հիմնադիր **Արշակ Աղամյանի** հիշատակին նվիրված հուշահամալիրը: Մեծ եղբունից ընդամենը 10 տարի անց, հիմնվելով կոմսերվատորիայի՝ Ռոմանոս Մելիֆյանի հավաքած առաջին կուրսի վրա, Արշակ Աղամյանը ստեղծեց սիմֆոնիկ նվագախումբ, որը հետագայում համալրվեց ու դարձավ մեր երկրի գլխավոր երաժշտախումբը եւ այդպիսին է ցայսօր:

Այս տարվա մարտի 4-ից 7 տարբեր համերգներով Հայաստանի ֆիլհարմոնիկը տոնել է հոբելյանը, բայց արվեստսեր հանրությունն անհամբերությամբ ստասուն էր հասկառեալ եզրափակիչ շահաձեռքին: Տոնները վաղ էին ստանվել. ազդագրերի վրա նվաճած անունները (Հասմիկ Պառլյան, Բարսեղ Թումանյան, Սերգեյ Խաչատրյան, Ալեքսանդր Զառուբյան, Վահագն Պառլյան) արվեստներին հուշում էին, որ շեղ համերգ է լինելու:

Զնայած զբաղվածությանը՝ այլ երկրներում աղոթող ու ստեղծագործող արհեստներին հաջողվել էր թեկուզ մի ֆանի օրով զավ Հայաստան՝ մասնակցելու ֆիլհարմոնիկ նվագախմբի հոբելյանական երեկոյին: Բարեկամությունը նվագախմբի ու դիրիժոր Էդվարդ Թոփչյանի հետ ճանաչողների դասընթացը, համաժամանակում ու բարձրակարգ երաժիշտներով: ՀՀ ժողովրդական արհեստների **Հասմիկ Պառլյանը**, շահաձեռքով ֆիլհարմոնիկներին՝ նկատեց. «Ֆիլհարմոնիկ նվագախմբի համերգներին ներկա եմ եղել նաև արհեստանոցում, կարդացել եմ օտարազգի մանուկի հիացական արձագանքները եւ մեծ հոգսով երեկոյին: Այս տարի լրանում է իմ բեմական գործունեության երեսնամյակը: Զե՛ղի սա, թե ֆիլհարմոնիկն իմ կյանքում առանցքային դեր է ունեցել. ես օտերային երգչուհի եմ, բայց հաճախ եմ համագործակցել այս նվագախմբի եւ դիրիժորներ Օհան Դուրյանի, Լորիս Եզնավորյանի, Էմիլ Խաչատրյանի հետ: 22 տարվա ընդմիջումից հետո՝ երեք տարի ա-

Ֆիլհարմոնիկ-90

ռաջ, սկսվեց նաև Էդվարդ Թոփչյանի հետ համագործակցությունը: Ուզում եմ իմ ելույթով ողջունել ու շնորհակալվել մեր երաժիշտներին, նաև հայ ժողովրդին, որ այսօրվա նվագախումբ ունի»:

Գեղարվեստական ղեկավար եւ գլխավոր դիրիժոր **Էդվարդ Թոփչյանը** նշեց, որ իրենք որոշել են նվագախմբի հոբելյանին նվիրված համերգին հրավիրել բացառապես հայ աստղերի: Նա հետադարձ հայացքով արժեւորեց նվագախմբի անցած ճանապարհը ու այն հաջողությունները, որոնցում մեծ ներդրում են ունեցել մի շարք նվիրյալ դիրիժորներ: «Մեր փոքր երկիրն 90 տարեկան նվագախումբ ունի, որը տարբեր ժամանակներում ղեկավարել են մեկը մյուսից ընտրված դիրիժորներ. նկատե՛ք՝ մինչև ինձ: Օհան Դուրյանը, չգիտեմ ինչու, կարճ ժամանակ է ղեկավարել: Պատահում է, թե որքան նվիրված է եղել նվագախմբին Դավիթ Խանջյանը, որն անհնարին է արել՝ գործիքներ ձեռք բերելու համար: Հոստակովիչ, Հոստակով, Մալեր, Բրուկներ. առաջին անգամ նրա օրով եմ այս կոմպոզիտորների ամենաբարձր սիմֆոնիաները կատարել: Հանրահայտ Գերգիեն է հինգ տարի ղեկավարել նվագախումբը: Մեծ գնահատանք է արժանի Լորիս Եզնավորյանը, որը բարդ ու դժվարին 90-ականներին կարողացավ դաստիարակել ֆիլհարմոնիկը, կարգուկանոն սահմանել, ամեն շատը համերգներ կազմակերպել, երկացանկ մշակել: Շատ խորհրդանշական է, որ Վահագն Պառլյանը, որը Գերգիենից հետո ղեկավարել է նվագախումբը, ելույթ է ունե-

նալու մեր համերգին: Սա հայ երաժիշտների տոնն է: Նրանք չափազանց զբաղված են, բայց կարողացան զավ Հայաստան, որովհետև նրանց միավորել է գաղափարը, սերը, նվիրումը եւ այն հարազատ կառուցող, որ զգում ենք յուրաքանչյուր միմյանց հանդեպ»,- համերգի նախօրեին ասաց Էդվարդ Թոփչյանը: Նա հավելեց, որ համերգի ծրագիրը համաձայնեցրել են երգիչների ու երաժիշտների հետ՝ հաշվի առնելով նրանց ցանկություններն ու նախասիրությունները: Եթե բեմում ՀՀ ժողովրդական արհեստների Պառլյանն է, ուրեմն ենթադրելի է, որ հնչելու են Վերդիի «Դոն Կարլոս» օպերայից Ֆիլիպի արիան, Բիզեի «Կարմենից» Եսկամիլիոյի ֆառյակները:

Բարսեղ Թումանյանը ֆիլհարմոնիկ նվագախմբի դերն ու նշանակությունը չափում է դրսի ու ներսի հայացքներով. «Եթե մեմ ուզում եմ խոսել ղեկավարության, բարձր ֆուրբալիստիկայի մասին, ուրեմն ղեկավարը ուղիղ գծով պետք է ֆիլհարմոնիկ նվագախմբին: Բոլորիս եմ շնորհակալում, որ այսօրվա

նվագախումբ ունենք: Արդեն չեմ էլ հիշում, թե Էդվարդի հետ ֆանի տարի է, ինչ համագործակցում եմ: Նշեմ, որ նա լուրջ գաղափարի ու նպատակների տեղ արվեստագետ է, որն ամբողջ էությամբ նվիրված է իր գործին, երաժշտությանն ու մեր մշակույթին»:

Ֆիլհարմոնիկ նվագախմբի հետ տարբեր առիթներով ելույթ է ունեցել երիտասարդ անվանի ջութակահար **Սերգեյ Խաչատրյանը**: Էդվարդ Թոփչյանը իրեն էլ անաչառ համագործակցությունը, երբ Սերգեյը դեռեւս 8 տարեկան էր: Իսկ Սերգեյն էլ իր հերթին է հիշում այն մեծ համերգասրահը, նույնիսկ մեծ նվագախումբը, որի հետ ելույթ ունենալը փոքրիկ ջութակահարի համար մեծ հոգսով էր: Այդ ժամանակ ֆիլհարմոնիկի ղեկավարը Լորիս Եզնավորյանն էր: Անցել են տարիներ. նվագախումբը հասել է եվրոպական երկրների սահմանները, կանգնել հեղինակավոր բեմերում: Հասկառաքում դրսում աղոթող ու ստեղծագործող երաժիշտների համար մեծ հոգսով է, երբ հայաստանյան նվագախումբը

հիացնում է եվրոպացիներին, ստիպում ընդունել, որ ոչնչով չի զիջում տարեկան մի ֆանի հարյուր միլիոն դոլար ֆինանսավորում ունեցող արհեստանոցային նվագախմբերին: «Պե՛տք է նկատի ունենանք, որ ոչ բոլոր նվագախմբերն ունեն այսօրվա հարուստ կենսագրություն ու դաստիարակում, այսօրվա ավանդույթներ: Այսօր վստահաբար կարող եմ ասել, որ նվագախումբը շատ հարազատ է դարձել ինձ: Շատ եմ ուզում, որ մեր դժվար ժամանակներում ֆիլհարմոնիկը կարողանա դաստիարակել իր բարի ավանդույթները եւ հարստեւ կենսագրություն ունենա», - նկատեց Սերգեյ Խաչատրյանը:

Հայաստանի ազգային ֆիլհարմոնիկ նվագախմբի 90-ամյակին նվիրված հոբելյանական շահաձեռքին մեծակատարները փայլեցին, ելույթ ունեցան իրենց սաղանդի ամբողջ ուժով ու կարողությամբ: Բոլոր շնորհակալումներն ու մաղթանքները՝ խոսքերի ու երաժշտական կատարումների տեսքով, նվիրված էին Հայաստանի ազգային ֆիլհարմոնիկ նվագախմբին:

Խմբագրության կողմից ավելացնենք, որ կազմակերպչական իմաստով շահաձեռքը թեւեւ ունեն մի շարք բացթողուններ, սակայն կատարումների առումով այն գերազանցեց ինձիս, ինչպես ասում են արեւմտահայերը: Աշխարհահռչակ մեր երաժիշտների ելույթները գերազանցեցին միմյանց, որոնց զարդն ու դասակարգը դարձան նվագախմբի կատարումները՝ հայկական կոմպոզիտորական դրոշմի լավագույն ստեղծագործությունների ներկայացմամբ: Հասկառաքե՛ք երկար էր խոսքի բաժինը, որը եզրափակվեց հանրառեւության նախագահի համաձայնագրերի ընթերցմամբ. նվագախմբի գեղեցիկ եւ գլխավոր դիրիժոր **Էդուարդ Թոփչյանը դարձեւ արժանապատիվ «Հայրենիքի մասուցած ծառայությունների համար» 2-րդ աստիճանի մեդալով, իսկ տրեւաբար **Վահագն Պառլյանին** եւ շեփոհարարների խմբի կոնցերտմայստր **Շահեն Գեորգյանին** շնորհվեց ՀՀ վասակավոր արհեստի կոչում: ՀՀ մշակույթի նախարարության ու կենտրոնական արժանացան նվագախմբի երաժիշտներից մի ֆանիսը:**

Շահաձեռքն ավարտվեց շատ ուժեղությամբ, սակայն երաժշտասեր բազմությունը, որը խճողել էր անգամ դահլիճի աստիճանները, մինչև վերջ իր խանդավառ ծափողջուններով երախտագիտություն էր հայտնում արհեստներին եւ 90-ամյա նվագախմբին:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹՈՓՅԱՆ

Շահան Շահնուրը եւ իր գրականությունը նորություն չեն մեր ընթերցողների համար: Պատերազմից անմիջապես հետո՝ «Արսասահմանի հայ գրողներ» անթոլոգիայում տղամարդկեր նրա մեկ դասընկերը, այնուհետեւ՝ հասընկերը: Նրա գործերը թարգմանվեցին ռուսերեն, արքայազններով մեր գրողները եւ գրականագետները ֆունդիան առարկա դարձրին նրա գրական ժառանգությունը, մի խոսքով, վերջին սասը սարուն Շ. Շահնուրը ընդունվեց եւ սիրելի դարձավ մեր ընթերցողներին:

Բայց ահա, այս արվա հունվարի 21-ի «Հայրենիքի ձայն»-ում Վահագն Դավթյանը տղազրեց իր «Բաց նամակը Շահան Շահնուրին»՝ ծանր մեղադրանքներ ուղղելով սփյուռքահայ ակնավոր գրողին: Պատճառը Բեյրութում տղազրվող «Սփիւռք» թերթի Կոմիտասի 100-ամյակին նվիրված բացառիկ համարում լույս տեսած «Ազասն Կոմիտաս» հոդվածն է՝ Շահնուրի ստորագրությամբ:

Միանգամից ասեմք, որ հոդվածը նոր չի գրվել (ինչպես հավանաբար կարծել է նամակի հեղինակը), այլ տղազրվել է մոտ 25 տարի առաջ, եւ «Սփիւռք»-ը հիմա տարգաղեց արտաստել է, առանց նշելու սկզբնաղբյուրը: Բայց միջադեպը դրանով չի ստառվում: Շահնուրի հոդվածը, անգամ իր ասանյակ տարիների հնությունը, դարձյալ կարող է արտառոց թվալ լինել (կամ փչն են ծանոթ) հոդվածի դասճառ դարձած դայմաններին եւ իրականությանը: Եվ ոչ միայն այս հոդվածը: Չէ որ, սրանից ութ տարի առաջ, երբ մեզանում լույս տեսավ Շահնուրի հասարակը, ընթերցողները դժվարությամբ կարողացան հասկանալ գրված տղազրված բազմաթիվ անսովոր տղեր: «Նահանջը առանց երգի» վերջում կային մոտավորապես մոյսմոյսի մեքեր, ինչ «Ազասն Կոմիտաս» հոդվածում: Գրական ուզած ժանրի, ուզած գործը եթե արեւտակաւորեն հանվի իր ժամանակի Երջանակներից, ապա թյուրիմացությունների տեղի կսա:

Մինչդեռ սփյուռքահայ գրականությունը (մանավանդ ֆրանսահայ արձակը) հայ գրականության արեւտակաւորեն ընդհատված շղթայի այն Եարունակությունն է, որ այսօրվա ընթերցողին հասնելու համար անդայման կարոն է անհրաժեշտ գիտական մեկնաբանումներին:

Ֆրանսահայ արձակը, որի փայլուն ներկայացուցիչներից մեկն է Շ. Շահնուրը, կազմավորվեց բարդ եւ դժվարին դայմաններում: Խոսելով սփյուռքահայ գրական առաջին սերնդի մասին, Վազգեն Շուլցանյանը գրում էր. «Հին սերունդի դայաւրը դարձ էր՝ կռվիլ տղալելու համար բռնությունը կամ զարգացնել մեակոյթը: Պայաւրը դարձ չէ այսօր: Ընկերային խնդիրները խիստ սուր բնոյթ կրեն: Զաղաֆական, սնտակական, գրական-փիլիսոփայական արժեքներու ընդհանուր փլուզում: Հինը, թե՛ նոր ֆաղաֆակրություն: Անոնց համար, որ հարցը այլ կերպ դրված է, ո՛րն է գրական ուղղությունը: Կֆալենք մոլթին մեջ»:

Ահա այս ծանր խնդիրների առջեւ էին կանգնած ֆանդիմացմյա երիտասարդները, որոնք փրկվելով ֆիզիկական բնաջնջումից, այժմ ականաստեն էին մեկ ուրիշ ազգային աղետի՝ հայ ժողովրդի ունեցումը, ձուլումը օտար երկրներում: Գրական նոր սերունդն իր առաջին ֆայլերն էր անում համարյա դասարկ հողի վրա: Ստեղծվում էր մի նոր գրական դղորց, հոսանք, ուղղություն, որը կոչված էր դասարկան սալու նոր հայացմների, նկարագրելու մի իրականություն, իրավիճակ, որը «նախաստեպած» չէր, ոչ Վարուժանի, ոչ Սիամանթոյի, ոչ էլ արեւտահայ մյուս գրողների երկերում: Եթե սովե-

տական Հայաստանը դեղմերի դիալեկտիկ զարգացման անխուսափելի ծնունդն էր եւ սովետահայ գրականությունն էլ արտացոլեց յուրացնելով Թուրանյանի, Իսահակյանի, Շիրվանզադեի եւ Տերյանի ժառանգությունը, ապա իրադարձությունների աննախընթաց ողբերգական եւ անտղասելի Երջարձը դժվարալույծ խնդրի առջեւ էր դրել սփյուռքահայ գրողին՝ «Կֆալենք մոլթին մեջ»: Նոր գրականության ծնունդը անցյալի ժառանգության գնահատումը երգավ: Հոգեւոր եւ բարոյական ժառանգության արժեքավորումը թերեւս երբեք այդքան դժվարին չի եղել հայ գրողի համար: Շահնուրի, Վ. Շուլցանյանի, Զ. Ուրբունու եւ Հրաչ Զարդարյանի գործերում արտացոլվեց ազգային արժեքների եւ ազգային նկարագրի կորուստը նոր իրականության մեջ: 1929 թ. տղազրված «Նահանջ առանց երգի» վերջում (որն իր ողբերգական Երեւոյր կարելի է համեմատել «Վերի» հետ) ցույց էր տալիս անեմա-

որոնք մեզանք վերջ տիտի գային»,- ասում է վերջի հերոսներից մեկը՝ Սուրենը: Վազգեն Շուլցանյանի հերոսները փորձում են հին գաղափարների եւ իդեալների Եարունակությունը զսնել նոր իրականության մեջ, բայց ստիպված են ընդունել նրանց կորուստը համակերպվել նոր իրականությանը: «Սիրոյ եւ արկածի տղալը» վերջից մինչեւ «Տեւեր» եւ «Ամբան գիտերներ» (1923 թ. մինչեւ 1933 թ.) ահա Շուլցանյանի վիդական հերոսի վիդական կենսագրությունը, որն ավարտվում է հերոսի անցյալ իրականության, անցյալ բնավորության որոնումով: «Անցյալը կգին մեզ», խոստովանում է Եուլանյանական հերոսը: Ազգային բնավորության կորուստը, ահա թե ինչն է հասկանալական Եուլանյանական արձակի եւ ընդհանրապես այդ Երջանի ֆրանսահայ մյուս արձակագիրների համար: Հերոսը նոր իրականության մեջ չի կարողանում նոր բնավորություն ձեռք բերել, նրա հոգեկան եւ բարոյական գինա-

սկալ զարթուն՝ ուրիշ բառերով օրոնեցին գայն: Բառերով երկիր մը կարուցանեցին ու այդ երկիրը ընդարձակ էր, կարածվեր ափե ափ: Ու երբ երազը փլալ, կրկին ձեգի աղասանեցանք մեր անկրկնելի արդարացումին համար»: Հրաչ Զարդարյանը «Մեր կեանքը» (1934 թ.) վերջում դարձյալ մալյ գոյներով նկարագրում էր հայ ժողովրդի հարատեւան կարեւոր հիմքերից մեկի՝ ընտանիքի ֆայալունը ֆրանսիական իրականության մեջ: Զարդարյանն էլ Շահնուրի նման «հանցանքը» որոնում էր նաեւ անցյալի մեջ: Զարեհ Ուրբունու «Փորձը» վերջում ցույց էր տալիս հայ ընտանիքի նյութական եւ բարոյական ծայրահեղ սնանկացումը: Վերջի հերոսը աստիճանաբար իջնում է փարիզյան հասարակության սակամի՛ կլուարի աստիճանին, դառնում այն դարիաներից մեկը, որոնց մասին, այդքան դառնացած գրել է Շահնուր իր հոդվածում: Հուսահատության եւ բարոյալման ընդհանուր ֆոնի վրա, թե-

Նամակ... հին հասցեով

1969 թ. ամբողջ հայությունը՝ Հայաստան եւ Սփյուռք, նշում էր Կոմիտասի ծննդյան 100-ամյակը: Այդ օրերին, «Սփյուռք» ձանաչված Եարաթաթերթը, որ լույս էր տեսնում Բեյրութում Սիմոն Սիմոնյանի խմբագրությամբ, արտատեց Շահան Շահնուրի «Ազասն Կոմիտաս» հոդվածը, զլանալով նեւ, որ այդ նյութն առաջին անգամ տղազրվել է 1935թ., Փարիզի «Աղազայ» թերթում: Այսօրվա, հոդվածը, 30-ականներին Սփյուռքում ֆրադեմոյր հոռեւտակաւոր համաւեւեւեւից հանվեց եւ մեջվեց հարյուրամյակի հոբելյանական խանդավառ մթնոլորտի մեջ: Սասնագիտական այս կողմի վրիդումը դասճառ դարձավ, որ ՀՍՄԿ Սինիսրների սովեթին կից Սփյուռքի կոմիտեի նախագահի տեղակալ, բանաստեղծ Վահագն Դավթյանը «Հայրենիքի ձայն» Եարաթաթերթում (21 հունվարի 1970թ.) հանդես գա Շ. Շահնուրին հասցեագրված բաց նամակով: Հարձակողական ողով գրված մի տեւս, որտեղ «նամակագիրը» դարձադեւ վիրավորում էր մեծ գրողին:

Վ. Դավթյանը եթե իմանար, որ խնդր առարկա հոդվածը լույս է տեսել մոտ քառորդ դար առաջ, զուցե չգրեր իր նամակը կամ գրեր ավելի զուտ եւ բարեկիր լեւտարումներով: Բոլոր դեղմերում, ի դասոնն նա ոչ միայն դարտավոր էր իմանալ Եահնուրյան հրադարակումին անչվող բոլոր մանրամասները, այլեւ նման նյութ տղազրելուց առաջ թերեւս դեւտ էր խորհրդակցել սփյուռքահայ գրականության մասնագետների, Եահնուրագետների հետ: Ինչը, ցավով, չարեց, եւ մի սխալին հաջորդեց մյուսը, ավելի կողմից:

Սփյուռքն անմիջապես անդրադարձավ «բաց նամակ»-ին: Հակազդումը երբեք ավելի ուժգին եղավ, քան «ազդումը», ինչպես, օրինակ՝ Սիմոն Սիմոնյանի դասասխանը նույն «Սփիւռք»-ի էջերին: Պատասխանեց նաեւ Շ. Շահնուրը՝ Փարիզի «Յառաջ»-ում (ադիլ, 1970թ.) տղազրելով «Վաղը» հոդվածը: Բայց հայաստանյան մամուլը լուռ էր եւ լուռ էլ մնաց:

Այդ օրերին մեմք փորձեցինք ոչ այնքան մասնակցել այդ՝ արեւտակաւորեն առաջացած բանավեճին, որքան մեր վերաբերմունքը ցուցաբերել ցավալի թյուրիմացության հանդեպ եւ դրա հետ կաղված անհրաժեշտ որոն գիտելիքներ մասնուցել 20-30-ական թվականների սփյուռքահայ գրականությունից: Սակայն «Հայրենիքի ձայն»-ը մերժեց տղազրել մեր հոդվածը, ասելով, որ այդ խնդրին այլեւ չեն ուզում անդրադառնալ: Խմբագրությունն, այնուամենայնիվ, անդրադարձավ՝ նույն տարվա ադիլին տղազրելով Վ. Դավթյանի հերթական նամակը, այս անգամ խմբագրությամբ, «Շահան Շահնուրին ուղղված իմ բաց նամակի առիթով» վերնագրով, որն իր հարձակողականությամբ եւ իր գաղափարախոսությամբ փաստորեն նախորդի Եարունակությունն էր:

Մեր հոդվածն այսօր տղազրվում է ոճական անեւան խմբագրումներով:

Ա. Թ.

սուկալին՝ Պոլսից եկած հայ երիտասարդների բարոյական անօրինակ անկումը: Այդ համակերպումը կատարվում էր անվերադարձ կորուստների հաւալին, եւ այստեղ ողբերգականը միայն նոր իրականության դաժան օրեմների հաստատումից չէր գայիս, այլեւ հին երազների եւ ծրագրերի կործանումից: Այդ ծրագրերը փաստորեն ավելի քան տարի առաջ արդեն գրկվել էին իրականություն դառնալուց, բայց սփյուռքահայ կյանքի մեջ Եարունակում էին իրենց անմարմին գոյությունը: Շահնուրի վերջի վերնագիրը այդ անողոր փաստն էր հավաստում. նահանջ հին դիրքերից, հին երազներից: «Սակայն մեմք, հայության այս թելը, դասարկարկված ենք կորուսյան:

Պիտի այլատերիմ անեմա ալ, դիտի կորսվիմք բոլորս ալ:

Իսկ մեմք, կվճարենք իրեւ վերջին փրկագին այն, որ դիտի գա: Իրեւ վերջին փրկագին՝ մանուկներ, որոնք կրնային մեծնալ, աղազայի սերունդներ,

նոցը կազմված է անցյալի արժեքներից եւ աստիճանաբար դժգունում է նոր իրականության մեջ: Եվ «Նահանջի» տարիներին ծնված նույն ծանր հուսահատության մի բռնկումն էր, որ 1932 թ. Շուլցանյանին ստիպում էր իր «Ալեկոն սարիներ»-ում գրել. «Որքան արտաժեշտ ու հակալրելի է այժմ, այս մուրացկան կնոց ավերը աւախահին դարգած սրտում մայրը, որ կկոչվի թափառական, արտական Հայաստան: Զայն իրադեւ սիրելու համար հարկ է անձնուրաց հեղափոխականի հոգի ունեւալ եւ կամ նմանիլ այն սուրբին, որ բորոնեւում կոնտեմար աներկյուղ արտով, որ կղառվեր անոնց հետ»: Շուլցանյանը մեկ տարի անց «Մեմք» ամսագրի էջերից դիտի ավելի խիտ խոսքեր ուղղեր իր ժամանակակից, զուցե եւ իրեն նախորդած մավորականներին.

«Բառերով կերակրեցինք հայոց այս սակավադեւ ու հառաջադաի ժողովուրդը՝ ամբողջ տարիներ: Ու երբ ան

րեւ եզակի երեւոյթ է, ԼՍՍԻ «Հարցականի ուղիներով» վերջը (1936 թ.): Այստեղ էլ մալյ գոյներով է նկարագրված հայության վիճակը Ֆրանսիայում, բայց հերոսները երկար որոնումներից հետո զսնում են փրկության ճճարիտ ուղին՝ նրանք գայիս են Սովետական Հայաստան:

Այսօր, երբ Սովետական Հայաստանը անուր հիմք է աւախահի ուզած ծայրում ադրող հային մայր հողի հետ կաղելու համար, չափազանցված կարող են հնչել Շահնուրի 20-30-ական թվականներին տղազրված հոդվածները: Բայց մի սերունդ, որը ժառանգորդ էր դարձել «բառերով կառուցված երկիր», չէր կարող վարդագոյնով ներկայացնել իրականությունը:

«Պեւ կա՛ ըսելու, թե հայրենիքին լալ կծառայե այն գրագետը, որ ադրող երկ մը կթողու իր ազգին, այդ երկը իր ազգակիցներուն համար ըլլա նղասավոր, թե աննղաս»,- գրում էր Շահնուրը: Իսկ Շուլցանյանը «Ալեկոն սարիներ»-ի մեջ գրում էր. «Ինձ կթիլ, թե այլեւս Եաս ավելի արդունավեւ է մեր վիտես ու բարոյալված ժողովրդին իր իրական դասկերը ցույց տալ, մամուլի ու գրականության հայելիին մեջ, քան թե գորովով վեր հանել կարգ մը արի հասկություններ, որ աստիճանաբար կորսվելու վրա են»: Շահնուրը եղեւնի «մեղավորներին» որոնում էր, ամբողջ անցած հազարամյակի մեջ՝ Նարեկացուց մինչեւ Բաֆֆի եւ այն կուսակցական գործիչները, որոնք «ժընկեվեն հեղափոխություն կվարեին թրափայոց գլուխին»:

Իմիջիայոց Շահնուրը «Նահանջ»-ում կարծես կանխատեսում էր այն մեղադրանքները, որոնք հետագայում դիտի ասվելին նրա հասցեին. «Քեզ անմիջապես դավաճան, ազգուրաց, վասատեւան դիտի անվանեն»,- ասում է Սիսակը Սուրենին, որի մեքերը, փոր-ինչ տարբեր, հետագայում իր հոդվածների մեջ դիտի Եարունակեր Շահնուրը: Եվ այսօր, երբ ֆառորդ դար է անցել «Ազասն Կոմիտաս»-ի տղազրման օրից, անհիմն են այն վսանգները, որոնք նամակի հեղինակը տեսնում է հոդվածում: Ավելորդ չի լինի այս առիթով իրեւ Շահնուրի հետեւալ տղերը. «Մեծամիտ գրագետներն են միայն, որ կհավակնին հայուն մեջ վառ դաիել ազգաիրությունը Եորհիվ իրենց գիրքերուն: Գիրքերը ավելի արդունմներ են, քան թե դասճառներ»:

Շահնուրի այդ տարիներին գրած հոդվածները (այդ թվում նաեւ «Ազասն Կոմիտասը») արդունմ են ավելի Եաս ծանր իրավիճակից ծնված մղումների, քան գիտական խոր վերլուծության: Հետագայում նա

Մեղանյա ԲԱԴԱԼՅԱՆ

«Իմորեսիոնիզմը. Նկարիչ հայեր»՝ շեղ, մեծադիր դասկարգիչը ներկայացնում է համաշխարհային մշակույթում հեղափոխական առաջացրած գեղարվեստական ամենազորեղիկ ուղղություններից մեկի՝ իմորեսիոնիզմի՝ հայ կերպարվեստի վրա ունեցած ազդեցությունը և դրա ամենիջական և ամենուղակի կրողների համահավաք ամբողջությունը՝ սկսած հայ իրականության մեջ նրա հիմնադիր Եղիշ Թադևոսյանից մինչև մեր ժամանակների նկարիչներ՝ Արամ Խաթեկյան, Փարավոն Միրզայան և ուրիշներ:

Մասնավորապես նկարչության համար իմորեսիոնիզմը ունեցավ հսկայական նշանակություն՝ երբ գեղարվեստական միջոց, գեղագիտական հայացքը սալոնային միջավայրից տեղափոխվեց դեմոկրատիկ, դեմոկրատիկ, դեմոկրատիկ լույս, և դրանց անմիջական տրամաբանությունները համընկան կրթության: Գեղարվեստական այս հոսանքի և դրա կրող արվեստագետների հոգեւոր հայրերին՝ դարձավ Ֆրանսիան, Փարիզը՝ նրանց սանիֆը, այն լավագույն միջավայրը արվեստի համար, որ վարող էր երբեք ստեղծվել: Իմորեսիոնիզմի հիմնադիր Կլոդ Մոնեն և նրա ժամանակակիցները՝ Էդուարդ Մանե, Էդգար Դեգա, Կամիլ Դիսար, Օգյուստ Դեմուար, հիմնական փոխեցին նկարչության ընդունված դասական հունը՝ սալոնային, փակ միջավայրից դուրս գալով բաց, օդատուն տարածքներ՝ դեմոկրատիկ լույսը փոխում է իրերի բնույթն ու զգացողություններն աշխարհի: Մեծ, հնարավորինս ավելի մեծ բնությանը՝ «Մենք նկարում ենք այնպես, ինչպես տեսնում ենք»-ը, այսպես է ասել Կլոդ Մոնեն: Գեղագիտական Պոլ Սեզանը կասի. «Նկարել բնությունից նշանակում է ոչ թե առարկան ընդօրինակել, այլ իրականացնել զգայությունները»: Ավելի ուշ արտահայտվեց Էմիլ Գոթլիբի իմորեսիոնիզմի կհամարի «անսովոր լույսի արվեստ»:

Եվ իհարկե, հայերը, որ համարվում են նկարչական ժողովուրդ, հնարավոր չէր համաշխարհային մշակույթի վրա ահռելի ազդեցություն գործած այս հոսանքից անմասն մնալին և չունենալին հետևորդներ: Ահա այս գեղարվեստական խնդիրն է հետաքրքիր դասկարգիչ հեղինակին՝ Երեմյանի մանկավարժական համալսարանի ղեկավար, դասական գիտությունների դոկտոր, դոկտոր Բուրբուկ Միրզայանին, երբ մտադրվեց և կազմել, ամբողջացնել հայ այն նկարիչներին, որոնք հետևորդ են այդ ուղղության և կամ որոնց գործերում այս կամ այն չափով ներկա են իմորեսիոնիզմի տարրեր: Ամբողջ նման ուսումնասիրությունը, հավաքական աշխատանքը բավական ժամանակ է առել. սովորաբար վերաբերված են իմորեսիոնիզմի նկարչության ոճով ստեղծագործած հայագի 37 նկարիչների շուրջ 300 աշխատանքների գումար վերաբաշխելու և մեկնաբանություններ: Յուրաքանչյուրի անվան կողմից բերվում են նաև հասկանալի նրա գրավոր ժառանգությունից և հեղինակի մասին նշանավոր մարդկանց կարծիքներ:

Պատկերագրի ընդհանրեցում, որ տեղ ունեցավ անցած հինգ տարի, Թեմյան կենտրոնի մեծ դասից, հեղինակը իր ընդհանրապես և մեկնաբանական խոսքում նշեց, որ չլինելով արվեստաբան՝ սիրով է այս աշխատանքը կատարել, մեկ անգամ ես հավաստելով նկարչության հանդեպ իր առանձնահատուկ վերաբերմունքը, որի վկայություններից մեկն էլ նկարահավաքողի իր հոբբին է: Թեմյան դա է հիմնական շարժառիթը՝ հեղինակելու կերպարվեստի մասին արդեն երկրորդ գիրքը: Առաջինը՝ «Սոցիալիզմը խորհրդային Հայաստանի կերպարվեստում», հեղինակակցությամբ արվեստաբան Հրավար Հակոբյանի, աշխատությունը լույս է տեսել տարիներ առաջ, հայերեն, ռուսերեն և անգլերեն:

Հանդիսականին նախադես ներկայացվող տեսաֆիլմը ընդհանուր առմամբ էր արվեստի մեջ այս ուղղության կատարած դերի ու նշանակության, դասկարգիչի մասին ընդհանուր տրամաբանություն և հեղինակի աշխատանքի գնահատություն՝ գեղանկարիչ **Ջաֆար Խաչատրյան**

նեղի ֆինանսական միջոցներ դասանալու այս դասկարգիչը նույնպես կմնար որդես մտադրագույն, եթե չլինեք ղեկավարողը մեր հայրենակից **Հրաչ Պողոսյանը**, ում էդ. Շարձաբանովը ներկայացրեց որդես իսկական բարերար, բարեգործությունը իրիսոնաբար ընկալող և այդպես մասնագործ անձնավորություն, որ գովազդի, կամ մարդկանցից ընդհանրապես ստանալու համար չի անում, այլ՝ իրեն հոգու դարձ, հովանավորելով կարեւոր արժեքներ՝ լինի եկեղեցու վերանորոգական աշխատանք, գրի տրամաբանություն, կամ արվեստի գործ:

Մի ֆանի ընդհանուր խոսքով ներկայացնելով արվեստաբանության աստարտուն մինչ այսու հայկական իմորեսիոնիզմի վերաբերող գիտական աշխատություններն ու մեծագործությունները՝ Եղիշ Թադևոսյանի մասին Բուրբուկ Դարբյանի մեծագործությունից մինչև ներկայիս շրջանի աշխատությունները, ՀՀ արվեստի ինստիտուտի սնորհ **Արարատ Արարատյանը** առանձնացրեց դասկարգիչ երեք հիմնական առավելություններ՝ մեկ

կան դժվարագույն ճակատագրին, ֆաղափարությունների հաջողական երկիր»: Մի շարք նկարիչների՝ լայն հանրության համար նորովի բացահայտումը, նաև հնարավորինս նոր նյութ ներկայացնելու սկզբունքը, որով հեղինակը առաջնորդվել է դասկարգիչը կազմելիս, գրի առավելություններից են, միաժամանակ առանձին միավորները համակարգելու, ամբողջությունը տեսնելու, համակողմանորեն ներկայացնելու ընդհանուր գիծը ձեռք է բերում է ճանաչողական- նշանակություն, մշակութաբանական արժեք:

Շնորհակալությամբ դիմելով ներկայեւրի՝ Բուրբուկ Միրզայանյանը մի ֆանի լրացնող մեկնաբանություն արեց, նախ՝ վերնագրի հետ կապված, որն ավելի ճիշտ է արտահայտում գրի բովանդակությունը, որովհետև ընդգրկում է ոչ միայն Հայաստանի, այլև աշխարհի տարբեր երկրների՝ ծագումով հայ նկարիչներին, որոնց միավորում է արձաններով հայ լինելու հանգամանքը: Նա նկատեց, որ գրում կամ նկարիչներ, որոնք առանձին ուղղությունների հիմնադիրներ են, ինչպես Արիլ

ԻՄՊՐԵՍԻՈՆԻԶՄԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿՐՄԵՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ ԳԵՂԱՆԿԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՄԵՉ

դասի կողմից, ինչը բավականին լավ մտադրագույն և մուսի էր՝ ներկայացվող թեմայի, գեղարվեստական սվյալ միջավայրի մեջ հանդիսականին ներգրավելու: Շնորհավորանքի, նկարիչների անունից ընդհանրապես առաջին խոսքը Նկարիչների միության նախագահ **Կարեն Աղամյան** ասաց: Ազգային ժողովի փոխնախագահ **Էդուարդ Շարձաբանովը** դասկարգիչը համարեց մշակութային արժեք ընդգծելով, որ 21-րդ դար հայ ժողովուրդը հասել է հոգեւոր- մշակութային արժեքների ընդհանուր: Միաժամանակ նա նշեց, որ տարբեր ժամանակներում այդ արժեքներն ստեղծողները կարիք են ունեցել հոգածու ձեռքերի, լուսաբանության, ծրագրեր կմնային չիրագործված, եթե չլինեին դրանց գնահատողներն ու հովանավորողները: Պատկար

գրում հայկական իմորեսիոնիզմի ներկայացուցիչների համահավաք, սովորաբար 300 գումարով վերաբաշխությունները մեկ ալբոմում զետեղելու և բարձր տրամաբանությամբ այն իրականացնելու հանգամանքը և որ այդ 300 - ից գրեթե մեկ տրորող առաջին անգամ են դրվում հանրային շրջանառության մեջ՝ ըստ որում նաև արվեստաբաններին անծանոթ, ֆանի որ դրանք զննվում են ոչ միայն մշակական ցուցադրություններում, այլև տարածքներում, արխիվներում, անհատական կադրերի մոտ, և այս ամենը մեկտեղել և ներկայացնել մեկ ընդհանրության մեջ, իսկապես ընդհանրապես մեկ աշխատանք է:

Երեմյանի բանաբանի և կինոյի ղեկավար ինստիտուտի ղեկավար **Դավիթ Մուրադյանը**՝ ընդհանրացումների սանոց իր խոսքից բնորոշ, բավական խորը անդրադարձ կատարեց հայ մշակույթի բնույթին և համաշխարհային գաղափարում նրա առանձնահատուկ տեղին, իմորեսիոնիզմին՝ որդես ոչ միայն «գեղարվեստական - գեղագիտական ուղղություն, այլև որդես աշխարհայացքի փոփոխություն, նոր գաղափարախոսություն, իրեն ազատության դրոշմակիր, մուսիայի վերածվող արվեստի դեմ ընդվզում», և այս ամենի համատեքստում հայկականը որդես այդ դրոշմակիր գործն մասնակից մշակույթ, որ դարի, ժամանակի հետեւից չի գնում, այլ համընթաց է ժամանակի ամենաառաջավոր, նորագույն ուղղություններին, և որ հայկական ստեղծագործ միջոց երբեք հետ չի մնացել համաշխարհային նորագույն դրոշմակիր: Հայաստանը, իրեն մշակութային ֆեոդալիզմ, դիտարկվեց որդես եվրոպական արեւելք. «Բաղափակությունների դասկարգումների այս ժամանակներում, չնայած դասմա-

Գորկին, Երվանդ Ջոզարը, սակայն ստեղծագործական սկզբնական շրջանում կրել են իմորեսիոնիզմի վարդապետի ազդեցություններ, և գրում ընթացած են հենց այդ գործերը:

Նա ընդհանրապես անդրադարձավ այն անձանց, ովքեր մասնակցություն են ունեցել դասկարգիչի հրատարակության դասարանում և տրամաբանության աշխատանքներին՝ խմբագիր **Արսաշես Մարտիրոսյանին**, տեսուչ անգլերեն և ռուսերեն բարձրագույն **Տիգրան Միսայելյանին**, հրատարակիչ՝ «Տիգրան Մեծ» տրամաբան սնորհ **Կրեմ Մարկոսյանին** և առանձնահատուկ վերաբերմունքով ընդգծեց երկու անուն՝ գրի մեկնաբան Հրաչ Պողոսյանի, որ ինչպես արդեն ասվեց, նշանավոր բարերար է Հայաստանում և Ռուսաստանի Դաշնությունում, և որի նյութական աջակցությամբ շուրջ 50 եկեղեցի է վերակառուցվել, ֆանդայներ են ստեղծվել ու տարածվել երկու երկրներում, գրեք տրամաբան, և **Արա Հակոբյանին**, որ մասնակցել է նկարիչների ցուցակի ձգտմանը և կատարել գրում զետեղված նկարների ընթացությունը, սակայն խառնվածից բնորոշ համատեքստությամբ հրատարակել է իր անունը որեւէ կերպ առանձնացնելուց: Գեղինակը հավաստեց, որ ի տարբերություն իր նախորդ հրատարակումների, այս գիրքը ստեղծվել է ավելի անկապական մոտեցմամբ և առանձնահատուկ սիրով, անուշաբույրություններ կլինեն, հուսով է, սակայն, որ ընթացող առավելություններ ավելի լուս կազմեն:

Հանդիսությունն ուղեկցվեց Հայաստանի հանրային հեռուստաընկերության և ռադիոյի էստրադային-սիմֆոնիկ նվագախմբի երաժշտական կատարումներով **Երվանդ Երզնկյանի** ղեկավարությամբ:

որոշ խմբագրություններ արեց: 1958 թվականին, Բեյրութում լույս տեսավ նրա հոդվածների ժողովածուն՝ «Թերթիս կիրակուօրեայ թիւր» խորագրի տակ, որտեղ մի շարք սուր և հակասալի հոդվածների հետ վերահրատարակման չի արժանացել նաև Կոմիսարի նվիրված հոդվածը: Գրի վերջաբանում հեղինակը գրում է. «Եթե կա աշխատություն մը, որ անհրաժեշտ է, ան ալ վերաբնությունն է լրագրական հին էջերու, որոնք գրված ըլլալով աճադարանով, միշտ ալ կկարոնին սրբագրության: Վերսիսն հրատարակված ըլլալով

ընթացում, անոնք դեռ ըսել կուզեն, թե **հեղինակը երկրորդ հրատարակության մը անարժան նկատած է ուրիշ նմանօրինակ հոդվածներ** (ընդգծումն մերն է- Ա.Թ.): Ոչինչ այնքան կսփոթում, որքան այժմեականը, որ միայն այժմեական է»:

Նախանցի, հուսալիման տարիներին գրված մի շարք հոդվածներ «այժմեական» տրամաբանության արդյունք էին, և է-

թե Շահնուրը արժանի չի համարել վերահրատարակել դրանք, նշանակում է, որ նա արդեն խմբագրել էր իր մի շարք կարծիքները: Այս հանգամանքը ղեկավար անդամնակ նկատեց «Սփյուռք»-ը: «Ազատ Կոմիսար»-ը արտահայտելիս ոչ միայն դիտարկեց սկզբնաղբյուրը, այլև անհրաժեշտ բացատրություն դիտարկեց խմբագրության կողմից:

Թե՛ «Սփյուռք»-ը, թե՛ Վ. Դավթյանը չի

բացատրվում, որ կարող էին նաև չհամարել Շահնուրի հեղինակային վերջաբանում ասված կարեւոր նշանակ, բայց փաստ է, որ Շահնուրի գրականությունը, հայտնային երկու հասկանալի հոգեւոր հարստության արժեքները էջերից է, ուստի հարկ է հոգասար ու գիտական մեթոդներով գնահատել նույնիսկ նրա ծայրահեղ դասումները:

Արեւի ԲԱՆՉԻՆՅԱԼ

Տարիներ շարունակ մեր գրականության մեջ ու մամուլում Երջանապետ են փաստեր, որոնք ընթերցողին հետաքրքրել են, զարմացրել են ուրախացրել, սակայն դրանք սուղաբեր են և անհնար, հասկալի են եթե դրանք վերաբերել են աշխարհի սարքեր անկյունների դաժնություններին...

յան» (sic) հողավածում (հեղինակ՝ Ս. Հարությունյան), որտեղ այնքան մանրամասնորեն է դասվում այդ ֆիլմում դերասանի կողմից հայերեն խոսելու դասնությունը, ասես հողավածի հեղինակն առնվազն նկարահանումների սաղավարում է եղել: Մեջբերենք այդ հասկածը. «Էլիա Կազանի «Պանիկը (sic) փողոցում» ֆիլմում էր, նկարահանված 1950 թ., որտեղ գործունյա Պոլիին ամբողջ մենախոսություններ է արձայնում հայոց լեզվով: Ինչպե՞ս եղավ, որ դերասանը հանկարծ էլ կանգնի խոսել... հայերեն: Պատճառն էր թե... ...Այդ ֆիլմի միզանցեցներից մեկի նկարահանման ընթացքում ռեժիսորին երկար ժամանակ չէր հաջողվում հավաստիություն հաղորդել այն ժեստներին, որի մասնակցում էր Կ. Թումայանը:

20.06.1988): Բայց այդպես էր որ: Այսօր այս կինոնկարը նույն-դեպ հասանելի է համացանցում: Ֆիլմում առկա են որոշ հայկական նշաններ՝ գործող անձանցից մեկն ասում է, թե զոհված անձանքը կարող է լինել «հայ, չեխ կամ մեկ այլ արեւելաեվրոպացի», խոսք է լինում հայկական ռեսուրսների մասին: Գայ Թումայանի հերոս Պոլիին մայրը հայերեն մտնում է հերոսներից մեկի հետ, որից հասկանալի է «ինչո՞ւ կերթա» խոսքը, ֆիլմի ամենասկզբում Պոլիին արձայնում է «հայրե՛ս նստի» եւ «հերոս մի՛ հաներ», վերջում՝ «ինձի մի՛ չարչարե» խոսքերը, սակայն՝ ոչ մի «ամբողջ մենախոսություններ հայոց լեզվով», ոչ մի «չոք» կամ «գրողի ծոցը»... Գառնիկ Սե-

Գայ Թումայանը եւ հայոց լեզուն Էլիա Կազանի ֆիլմում Կինոբանասերի ճշտումներ

Ես ենարանները գործածելու շնորհիվ հնարավոր է դառնում կասարել սարքեր կարգի սուղուներ ու ճշտումներ: Խոսքը վերաբերում է հասկալի կինոյի դասնությամբ զբաղվողներին, որոնց համար երբեմնի անմասնելի կինոնկարների գրեթե մեծ մասն այսօր հնարավոր է դիտել համացանցով, սեփական սանդը...

Գայ Թումայանը (կենտրոնում) «Խումայոջ փողոցներում» կինոնկարում:

Ահա մի շարք ճշտումներից մեկը: Հայ կենսագրությունների լավագույն աղբյուրներից մեկում՝ Գառնիկ Սեփանյանի «Կենսագրական բառարանի» առաջին հատրում կարդում ենք. «ԹՈՒՄԱՅԱՆ Կայ.- Կինոռեժիսոր, դերասան: Ծնվել է Նյու Յորքում, որտեղ ստացել է կրթությունը, հետեւել կինոարվեստին: Նյու Յորքի բնակում Ըառլ Բաուերի հետ խաղացել է «Կարմիր ձեռնոցներ» դրամատի: «Բաժանման կեսը» ֆիլմում նույնպես կասարել է կարեւոր մի դեր: Ավելի փայլել է իր մասնակցությամբ բեմադրված «Եռուզեռ փողոցում» ֆիլմում, որտեղ խոսում է հայերեն: (Տես Գառնիկ Սեփանյան, «Կենսագրական բառարանի», հասր Ա, Երեւան, 1973, էջ 367):

Արեւելյան կաֆե-բարի սղասստեղանի այն կողմում բարձեմն է (Կ. Թումայանը): Նրան են մոտեցել լավ «թրջված» երկու հաճախորդ, նրանց լեզուները համարյա թե չեն դժգոհում բերաններում, որ բարձեմնին բացարձեւ, թե ի՞նչ են ուզում: Բարձեմնը մտախոհված, սարակոսանով է աղա զայրույթով սղասում է դեղիքի զարգացմանը...

փանյանը իր սեղեկությունը վստահաբար փողել է սփյուռփախ մամուլից, որն էլ ուզածի դեպ ճոխացրել է Ս. Հարությունյանը: Ի դեպ, վերջինս դերասանի ծննդյան եւ մահվան թվականներն էլ նշել է 1902-1981, մինչդեռ իրականում եղել է 1919-2005: Իրականությունը չի համադասախանում նաեւ նրա վկայությունը, որ իբր ամերիկյան մեծանուն կինոռեժիսորից էլիա Կազանը ծնվել է Բերա թաղամասում եւ սահուն խոսել է հայերեն: Նա իսկապես ծնվել է Կոստանդնուպոլսում, սակայն՝ Ֆեներ թաղամասում, եւ որեւէ սղյալ չկա, թե նա սիրաբեղել է հայերենին:

Իրականում այդ դերասանի ազգանունը եղել է ոչ թե Թումայան, այլ Թումաջան (անունը անգլերեն գրվում է Գայ, սղված է արեւմտահայ տառադարձությամբ), նա ծնվել է ոչ թե Նյու Յորքում, այլ Ուորչեսթերում (Մասաչուսեթս), Նյու Յորքի բնակում նա խաղընկերոջ անունը եղել է ոչ թե Ըառլ Բաուեր, այլ Ըառլ Բաույե, ֆիլմը կոչվել է ոչ թե «Բաժանման կեսը», այլ «Բեկումնային դաժը», իսկ մյուս կինոնկարի վերնագիրը ոչ թե «Եռուզեռ փողոցում» է, այլ «Խուճաղ փողոցներում» (Panic in the Street)...

Ի՞նչ ընեն, որ սա աղուները մոռցր են իրենց ըսելիքը,- զուս հայկական շարժումներով, ցատումով, զայրույթով թնդում է Թումայանը: Այնքան անսղասելի, անհասկանալի եւ անակնկալ է եղել այս մոլեգին դրամատիկը, որ դերասաններ Թոմի Կուկը եւ Արթուր Ջեննեդին (իրականում ֆիլմում նկարահանվել է Եղուարդ Ջեննեդին - Ա. Բ.) աղած, ակնառայից ստեղծել են հիանալի մի շեսարան...: Հեւագայում, ֆիլմի մյուս շեսարանների նկարահանման ընթացքում նման «հնարանները» դարձել են «Ծագրավորված անակնկալներ», որոնց ժամանակ ֆիլմի ժաղապետի վրա դաժողանվել են խոխոս ձայնով մեր հայրենակցի «չոք», «գրողի ծոցը» եւ հայերեն այլ խոսակցական «զոհարներ» (Տես «Ֆիլմ»,

փանյանը իր սեղեկությունը վստահաբար փողել է սփյուռփախ մամուլից, որն էլ ուզածի դեպ ճոխացրել է Ս. Հարությունյանը: Ի դեպ, վերջինս դերասանի ծննդյան եւ մահվան թվականներն էլ նշել է 1902-1981, մինչդեռ իրականում եղել է 1919-2005: Իրականությունը չի համադասախանում նաեւ նրա վկայությունը, որ իբր ամերիկյան մեծանուն կինոռեժիսորից էլիա Կազանը ծնվել է Բերա թաղամասում եւ սահուն խոսել է հայերեն: Նա իսկապես ծնվել է Կոստանդնուպոլսում, սակայն՝ Ֆեներ թաղամասում, եւ որեւէ սղյալ չկա, թե նա սիրաբեղել է հայերենին:

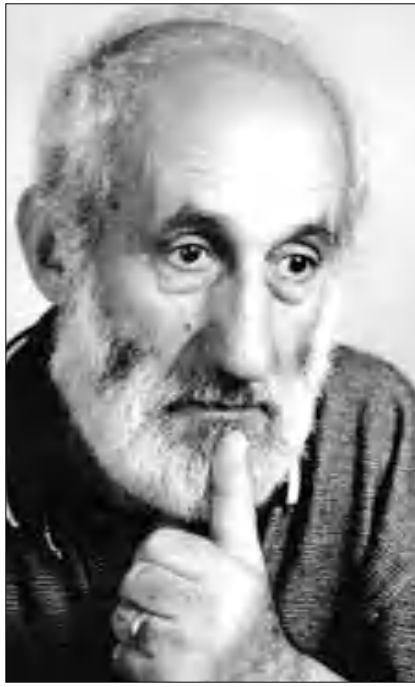
Ի դեպ, Գառնիկ Սեփանյանի՝ վերոնշյալ բառարանի առաջին հատրում (էջ 213) սղել է գսել նաեւ էլիա Կազանը (Գազան), իսկական ազգանունով՝ իբրեւ Գազանձյան: Սա նույնպես հավանաբար ժամանակի սփյուռփախ մամուլ սղրած սղյալներից էր: Կազանը եղել է ազգությամբ հույն, իսկ նա իսկական ազգանունը եղել է Կազանջոլյու:

Տղյալ դեղում մեզ ամենից հետաքրքրողը 1950 թվականին նկարահանված ամերիկյան ֆիլմում հայազգի դերասանի կողմից հայոց լեզուն հնչեցնելն է: Իսկապես, հազվագյուս բան է՝ օսար արտադրության ֆիլմում լսել հայերեն խոսք, այն էլ՝ այդ ժամանակաշրջանի կինոյում: Թվում էր, թե այս սեղեկությունը սղառիչ կերպով լուսաբանվել է 1988 թվականին Երեւանի «Ֆիլմ» թերթում սղազրված «Կայ Թումա-

ԱՆԱՀԻՏ ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ

Պերանիս

Ինքը գնաց դինդ դարձնելու հայրենի հողը

Առաջին հանդիպումը ցաս սղյալորիչ էր: Հասկալի «Հայրենիքի ձայն» թերթը, որ մեր սանը ծայրից ծայր էր կարագվում, նրան՝ Հրաչյա Մաթեոսյան հեղինակին ինձ արդեն սիրելի անուն էր դարձել: Ու երբ համալսարանում մեր դիպլոմայինների դաստղանությամբ հանդիպեցի, մի սալ դող դեղի սիւս վազեց: Եւ Բակունցի, նրա գրական ժառանգության մասին էի գրել, իսկ ինքը, որ մեր լսարանից ցասերի դիպլոմա-

յինի դաստղանության ժամանակ որդես ընդդիմախոս էր ներկա, ին կարագած մյուսի՝ Բակունցի էկոստղարի իրական օրինակն էր: Նա, կուղղեք ինձ, Թումայանի հողի ծնունդ է, իսկ ես համառոտեմ բաժանարար գիծ չեմ փաշ Բակունցի ու Թումայանի աշխարհների միջեւ, փանի որ Հրաչյա ու Հրանս Մաթեոսյաններն ու Համո Սաղյանն ինձ համար հայրենի եզերի հազարավոր կիլոմետրերն այնքան խաղաղ էին մոտեցրել իրար, որ նրանց ցանքը կամ սուկը ինձ համար նույն փարոս, ժայռոս աշխարհը թրվածնով հարսացած բնանկար էր դառնում, որտեղ մարդ ու բնություն մի աշխարհ են՝ իրար կառչած, իրարասեղծ: Երեւանի դեսական համալսարանում մեր դիպլոմայինի դաստղանության հանդիսավոր օրը նա կոչումով ընդդիմախոս, ավելի շուս դաստղան էր, նկասեցի:

Առաջին հանդիպումը ցաս սղյալորիչ էր: Հասկալի «Հայրենիքի ձայն» թերթը, որ մեր սանը ծայրից ծայր էր կարագվում, նրան՝ Հրաչյա Մաթեոսյան հեղինակին ինձ արդեն սիրելի անուն էր դարձել: Ու երբ համալսարանում մեր դիպլոմայինների դաստղանությամբ հանդիպեցի, մի սալ դող դեղի սիւս վազեց: Եւ Բակունցի, նրա գրական ժառանգության մասին էի գրել, իսկ ինքը, որ մեր լսարանից ցասերի դիպլոմա-

յինի դաստղանության ժամանակ որդես ընդդիմախոս էր ներկա, ին կարագած մյուսի՝ Բակունցի էկոստղարի իրական օրինակն էր: Նա, կուղղեք ինձ, Թումայանի հողի ծնունդ է, իսկ ես համառոտեմ բաժանարար գիծ չեմ փաշ Բակունցի ու Թումայանի աշխարհների միջեւ, փանի որ Հրաչյա ու Հրանս Մաթեոսյաններն ու Համո Սաղյանն ինձ համար հայրենի եզերի հազարավոր կիլոմետրերն այնքան խաղաղ էին մոտեցրել իրար, որ նրանց ցանքը կամ սուկը ինձ համար նույն փարոս, ժայռոս աշխարհը թրվածնով հարսացած բնանկար էր դառնում, որտեղ մարդ ու բնություն մի աշխարհ են՝ իրար կառչած, իրարասեղծ: Երեւանի դեսական համալսարանում մեր դիպլոմայինի դաստղանության հանդիսավոր օրը նա կոչումով ընդդիմախոս, ավելի շուս դաստղան էր, նկասեցի:

Գրիչ բռնելու համարձակությունը խրախուսում, երիսասարդ շնորհալի անունները մսաղախում ու բարձրաձայնում՝ ոգեւորում էր, ինձ էլ է բաժին հասել նրա խոսքի մոտեցրից: Ի դասիլ մեզ, «Ազգ»-ի հեղինակներից էր ու մեր թերթի փետրվարի 16- ին լրացած 25- ամյակի առթիվ հեռախոսով այսուրե դասկերավոր ձեւակերպեց՝ «իսկական դասկվելու ժամանակն է»: Ինքը խոսքը չէր դաժուժում, ժանյակ չէր կախում դասկերից, հյուսեղ հյուսեւ, թե չոր, բարություն բառը շեսանելի ավիւ էր դառնում իր գրած սեփաղ բոլոր բառերին, իսկ արդարությունը՝ հենակ: «Ավանգարդ», «Հայրենիքի ձայն», «Հայաստան» թերթերում ժամանակագրություն- կենսագրություն թողած լրագրող էր, որ գրել ու գրում էր ծառի, ծաղկի, անսառի, մարդու մասին հավասար հոգասարությամբ ու իր բյուրեղյա խոտրացուցը սղազիր սեփոս դառնալուց հետո մեկ էլ դաստղանական հեռախոսագանգ կամ կնիք էր դառնում՝ ձակասազիր փոխելով ցասերի համար: Հարաղարալիսխոս էր, որտեղ ընդդիմախոսի իր հակաձառնությունն այնքան անառարկելի էր, գրող էր, որ ակնածանով դեղի մեծ եղբոր՝ Հրանս Մաթեոսյանի գիրը, իրեն չէր գերագնահատել սղյալ, մարդ էր, որ խոնարհությամբ, համեսությամբ «ձոխ սեղանի փոլ» վերջինն էր սեղ զբաղեցնում՝ ոգու սոլը մեզանից վանել սղյու հոյսով:

Գրում էր մեծերի ու փոքրերի համար հավասար ջանքով, նրա ստեղծագործությունները Մարգո Ղուկասյանի, Վարդգես Պետրոսյանի ստեղծածի կողմին այսօր բարեբախտաբար հավալվել են «Մայրենի» դորոցական դասագրի սարքեր հասրներում, որ ուղղորդելու են նաեւ վաղվա լրագրողին: Սեր են փոխանցելու այն հողի հանդեղ, որի վրա աղրում են, այն մարդու հանդեղ, որ արարում է, այն երկրի հանդեղ, որի անունը Հայաստան է:

Գնաց մենակ, ինչպես եկել էր, մնաց առվի ու գեսակի, ծառի ու անսառի, ծաղկի ու մեղվի, աղբյուրի ու սարերի շուս մեջ: Մնաց մեր լրագրության դասնության ազգնիլ էջերում, ուր ընթերցողն արդեն նրա հուսարձանը վաղուց կերտել է: Մնաց ձակասազրեր փոխած մարդկանց առօրյայում, որ ամեն բացվող արալույսի հետ դասարդելու է իր սիրած խոսքը՝ «դինդ կացեք»: 79 սարի հայրենի հողին այդպես դինդ կանգնել էր, հիմա խոնարհվել, գրկելու է նույն հողը, որ այն դասարող ծառերի դասառաղ չսահի, մեզ աղեթի նոր գոսի գծագրելով:

«Ազգ»-ի խորագրաց ցավակցությունները Հրաչյա Մաթեոսյանի ընսանիքին՝ Արսակին, Վահագնին, Արսենիսին, Արեւիկին, Մանեին, Սոնային, եղբորը՝ Համոյին, ինչպես նաեւ՝ Դավիթ, Շողեր Մաթեոսյաններին: